

The Future of Institutionalizing Restorative Processes of Juvenile Delinquency in Iran: A Case Study of the Special Police for Juveniles Bill

Fatemeh Tolouei ¹ | Azade Sadeghi ²

1. M.A. in Criminal law & Criminology, Department of Criminal Law & Criminology, Faculty of Law & Political Science, University of Mazandaran, Babolsar, Iran. Email: f.h.tolouee@gmail.com
2. Corresponding Author, Assistant Professor, Department of Criminal Law & Criminology, Faculty of Law & Political Science, University of Mazandaran, Babolsar, Iran. Email: az.sadeghi@umz.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Received: 1 November 2025
Revised: 6 January 2026
Accepted: 12 January 2026
Available Online: 12 January 2026

Keywords

Institutionalization,
Family Group
Conference, Mediation,
Restorative Justice
Policies, The bill of
Professional Police for
Juveniles

Abstract

The Research goal is to analyze of legislator's restorative approach in the Special Police for Juveniles Bill from perspective of Restorative Justice (RJ) policies, aiming to derive insights that enhance the effectiveness of restorative processes during the bill's approval in the Islamic Parliament of IRI. The research employs descriptive-analytical methodology, case studying the Bill and comparing it with RJ policies implemented by leading countries. This approach aims to identify the most prominent restorative policies implemented by the bill. This study finds ambiguity in applying multiple restorative methods aims to specialization mediation for supporting youth. Given the changing role of police in the adaptive model from facilitator to referrer, the bill's assignment of major agency to police in facilitating restorative processes demonstrates the legislator's thoughtful initiative, although it highlights the lack of mechanisms to respond to negative outcomes in police-led restorative processes. Referral challenges include inconsistent acceptance of consent by the parties, lack of oversight of judicial referrals, and potential issues during preliminary investigations. Ultimately, the pioneering distinctions of the Iranian restorative policymaking are highlighted while taking future challenges into account. Conclusions: The results indicate that to effectively implement RJ, the bill requires fundamental revisions, including clear criteria for the selection of process, specialized training for facilitators and referring authorities, strengthening restorative culture in criminal organizations, unifying the legislator's approach to party consent in referrals, ensuring oversight of referral system, and adopting appropriate mechanisms for violent crimes.

Cite this article: Cite this article: Tolouei, F.; Sadeghi, A. (2025). The Future of Institutionalizing Restorative Processes for Children and Adolescent Delinquency in Iran: A Case Study of the Special Police for Juveniles Bill. *Criminal Law Doctrines*, 22(30). 297-336. <https://doi.org/10.30513/cld.2026.7654.2197>

Extended Abstract

Introduction

Restorative justice has developed over the past three decades as a reform-oriented response to structural weaknesses in the traditional criminal justice system. This approach is particularly significant in juvenile delinquency. Youth offending often arises from social inequality, family dysfunction, peer pressure, neglect, or mistreatment by adults. Formal punitive responses may intensify stigmatization and increase recidivism by embedding minors within rigid criminal structures. Restorative mechanisms instead aim to hold juveniles accountable in constructive settings that prevent long-term marginalization. Comparative experiences indicate that properly implemented restorative programs reduce reoffending, enhance victim satisfaction, improve compliance with agreements, and strengthen community engagement. In Iran, institutional recognition of restorative mechanisms began with the 2013 Code of Criminal Procedure, which introduced criminal mediation in Article 82. This marked a shift toward incorporating alternative responses within the legal framework. A further step occurred in 2021 with approval of the Special Police for Juveniles bill. Its fifth section, titled “Non-Judicial Procedures,” anticipates restorative measures such as mediation and family group conferencing for individuals under eighteen. However, structural governmental changes and differing institutional views have delayed completion of its legislative process in parliament.

Comparative studies of jurisdictions leading in restorative justice show that while models vary according to cultural and legal contexts, successful systems consistently uphold core principles. Difficulties typically arise when legislative frameworks fail to embed these principles clearly. Weak statutory design can result in inconsistent practice or symbolic implementation without substantive impact.

This study analyzes the restorative policies contained in the Special Police for Juveniles bill, identifying their strengths and weaknesses. It assesses the extent to which these provisions align with restorative justice principles and offers recommendations to improve effectiveness during the legislative process. The key research questions are: What restorative policies are adopted in the Bill? To what extent do they conform to restorative justice principles?

A review of domestic scholarship shows that since adoption of the 2013 Code and development of specialized juvenile policing initiatives, most research has focused on the structure and functions of specialized police in detection, prosecution and prevention. After approval of the Bill in 2021, attention expanded to organizational needs and professional training. However, limited analysis has addressed decriminalization and systematic integration of restorative justice within this framework. This study seeks to fill that gap by examining institutionalization of restorative processes in juvenile delinquency through a comparative policy lens in various legal systems around the world.

Method

The research employs a descriptive-analytical approach. It conducts a focused case study of the Special Police for Juveniles Bill of 1400 and compares it with policies and regulations of leading and experienced countries in institutionalization of restorative process.

Results

The study has dealt with the most prominent restorative policies in the Bill in four sections.

The first part, by challenging the adoption of a policy of multiple restorative processes by the legislator, reached the conclusion that this multiplicity, rather than being based on a clear distinction based on the type or severity of the crime and the individual characteristics of the juvenile, is directed at the allocation and development of the mediation institution foreseen in Article 82 of the Criminal Procedure Code of 1392, alongside the introduction of the family meetings as a new mechanism in the field of juvenile delinquency. However, there are ambiguities in the selection criteria between these two processes; in such a way that specific criteria for preferring one over another are not foreseen and extensive authority is delegated to the judicial authority. This gap can lead to uncoordinated procedures, the application of taste, and a reduction in the efficiency of restorative processes.

The second part considered the adoption of the policy of holding police-led restorative processes by the legislator to be objectionable, because the main activism in implementing restorative processes for juvenile delinquency has been entrusted to an institution that is organizationally part of the formal criminal justice structure. However, considering the gradual decline in the role of the police from holding to referring restorative processes in comparative studies, holding police-led restorative processes is not considered an established and dominant option in successful global experiences. Although the Bill emphasizes specialized training in the field of juveniles, observing the best interests of the child, and some formal considerations, there is no explicit statement on specialized training in the doctrines and skills of restorative justice dialogue. This gap can challenge the effectiveness of restorative processes and pave the way for authoritarian approaches.

The third section found the restorative policies governing the referral system in the Bill to lack sufficient coherence and transparency. In this regard, there are some problems, especially with regard to the consent of the parties and the manner of referral to restorative processes. First, a dual approach is observed regarding the consent of the parties, which may negatively affect the principles of restorative justice. Second, granting absolute authority to the judicial authority to refer a case without requiring it to provide a reason or foresee the right to object can lead to the exercise of discretion and a decrease in referrals. Third, the referral mechanism at the preliminary investigation stage is ambiguous, and the lack of prerequisites and the lack of clarity about the relationship between the establishment of guilt and referral make it difficult to effectively implement restorative processes at the pre-trial stage.

The final section highlights the Bill's innovative and pioneering restorative policies. First, the possibility of returning to restorative processes after a failure to implement an agreement demonstrates a flexible and supportive approach to offenders. Second, the provision for re-referral and re-hearing in the event of a failure to reach an agreement or a failure to hold the process within the prescribed time limit moves away from rigid approaches and helps to improve the quality of restorative processes. Third, the expansion of the scope of crimes that can be referred to restorative processes, even in the case of serious and violent crimes, is one of the Bill's notable innovations, although the lack of specialized and psychological guarantees in the field of victim support could create implementation challenges.

Conclusions

Restorative justice in Iran remains partially institutionalized, particularly in juvenile delinquency, where a comprehensive framework is still evolving. Nonetheless, legislative developments indicate gradual integration of restorative principles within criminal policy. This change, albeit being successful in many countries, has faced institutional and executive challenges.

The main challenges in the structural design include the lack of clear criteria for selecting restorative processes, the delegation of the role of conducting the process to special police without specialized training, and the granting of unconditional authority to the judicial authority. Also, the ambivalence in accepting the principle of consent of the parties and the ambiguities of referral at the preliminary investigation stage may lead to inconsistent procedures. However, the bill includes innovative policies such as returning to restorative processes after failure to implement the agreement, flexibility in the timing of hearings, and expanding the scope of referable crimes. These innovations can strengthen the effectiveness of restorative justice if educational and psychological measures are foreseen. However, managing the sensitivity of violent crimes and ensuring the inadmissibility of confessions require revision.

The future of restorative justice in Iran depends on balancing normative restorative ideals with practical legal realities. Legislative refinement should clarify referral standards, harmonize consent requirements, regulate discretion, mandate professional training, and promote a restorative institutional culture. Through gradual and coherent reform, restorative justice can become an effective, fair, and sustainable response to juvenile delinquency in Iran.

Author Contributions

All authors equally contributed to conceptualization, drafting, revision, and final editing.

Data Accessibility Statement

No data are available.

Ethical Considerations

The authors avoided fabrication, falsification, plagiarism, and any form of research misconduct.

Funding

No specific funding was received.

Conflict of Interest

The authors declare no conflict of interest.

آینده نهادینه سازی فرایندهای ترمیمی ناظر بر بزهکاری اطفال و نوجوانان در ایران؛ مطالعه موردی لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوانان

فاطمه طلوعی^۱ | آزاده صادقی^۲

۱. کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران. رایانامه: f.h.tolouee@gmail.com

۲. نویسنده مسئول، استادیار، گروه حقوق کیفری و جرم شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران. رایانامه: az.sadeghi@umz.ac.ir

چکیده

هدف اصلی پژوهش، تحلیل رویکرد ترمیمی قانونگذار در لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوانان از منظر سیاست‌های عدالت ترمیمی است تا از این رهگذر، دانش مفیدی برای تقویت کارآمدی فرایندهای ترمیمی در جریان تصویب قانونی این لایحه در مجلس شورای اسلامی، به دست آید. روش تحقیق از نوع تحلیلی - توصیفی است که با مطالعه موردی لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوانان مصوب ۱۴۰۰ و نیز تطبیق آن با قوانین و سیاست‌های عدالت ترمیمی اتخاذ شده توسط کشورهای پیشرو و با سابقه در نهادهای ساز فرایندهای ترمیمی، به تحلیل مهم‌ترین سیاست‌های ترمیمی اتخاذ شده لایحه پرداخته است. یافته‌های پژوهش حاضر با مطالعه موردی لایحه مزبور نشان می‌دهد که ابهام در اتخاذ سیاست تعدد فرایندهای ترمیمی ناظر بر بزهکاری اطفال و نوجوانان توسط قانونگذار به دنبال توسعه مفهومی و تخصیص فرایند میانجی‌گری برای حمایت بیشتر از اطفال و نوجوانان رقم خورده است. همچنین به سبب تغییر الگوی تطبیقی از گزینش پلیس به عنوان برگزارکننده عمده فرایندها به محدود نمودن نقش آن در ارجاع دهنده‌گی، رویکرد قانونگذار را به عنوان ابتکاری نو پذیرفته، هرچند که بر عدم پیش‌بینی سازوکارهای مقابله با پیامدهای ناگوار در برگزاری فرایندهای ترمیمی تحت رهبری پلیس تأکید داشته است. همچنین در واریسی سیاست‌های حاکم بر نظام ارجاع، چالش‌هایی نظیر تضاد رویکرد قانونگذار در پذیرش اصل رضایت طرفین، عدم وجود نظام نظارتی بر میزان ارجاع مقامات قضایی و نیز امکان به وجود آمدن چالش‌های اجرایی در مرحله تحقیقات مقدماتی را شناسایی نموده است. در نهایت نیز سیاست‌های ترمیمی پیشگامانه ایران ضمن در نظر گرفتن چالش‌های آتی آن برجسته شده‌اند. نتایج نشان می‌دهد که برای بهبودی کامل و اثربخش از عدالت ترمیمی، لایحه نیازمند بازنگری‌های اساسی می‌باشد، از جمله تعیین معیارهای روشن برای انتخاب نوع فرایندها، آموزش تخصصی برگزارکنندگان و مقامات ارجاع‌دهنده، تقویت فرهنگ ترمیمی در سازمان‌های کیفری، یکپارچه سازی رویکرد قانونگذار در پذیرش اصل رضایت طرفین در امر ارجاع، تضمین نظارت بر نظام حاکم بر ارجاع و اتخاذ سازوکارهای متناسب در خصوص جرائم جدی و خشن.

استناد: طلوعی، فاطمه؛ صادقی، آزاده. (۱۴۰۴). آینده نهادینه سازی فرایندهای ترمیمی ناظر بر بزهکاری اطفال و نوجوانان در ایران؛ مطالعه موردی: لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوانان. <https://doi.org/10.30513/cld.2026.7654.2197>. ۳۳۶-۲۹۷، (۳۰) ۲۲.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۸/۱۰

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۱۰/۱۶

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۰/۲۲

تاریخ انتشار برخط: ۱۴۰۴/۱۰/۲۲

کلیدواژه‌ها

سیاست‌های عدالت ترمیمی،
لایحه پلیس ویژه اطفال و
نوجوانان، میانجیگری، نشست
خانوادگی، نهادینه سازی.

مقدمه

بیش از سه دهه است که از ظهور عدالت ترمیمی به عنوان رویکردی نوین در حوزه عدالت می‌گذرد؛ رویکردی که در واکنش به ناکارآمدی‌های نظام سنتی عدالت کیفری، ضمن توجه یکسان به همه طرف‌های بزه شکل گرفت. عدالت ترمیمی با تکیه بر مفاهیمی چون بازپذیری اجتماعی بزهکار، ترمیم آسیب‌های ناشی از جرم و مشارکت فعال افراد در تعیین سرنوشت خود، توانست به سرعت جایگاه ویژه‌ای در میان نظریه‌پردازان و سیاست‌گذاران پیدا کند (نجفی ابرندآبادی و همکاران، ۱۳۸۷، ص. ۱۹۵-۱۹۸). این همراهی نظریه و عمل باعث شد تا عدالت ترمیمی نه تنها به عنوان پاسخی عملی به کاستی‌های نظام سنتی کیفری، بلکه به مثابه الگویی تازه و اثربخش که می‌تواند حس انصاف و رضایت را در هر دو طرف دعوا تقویت کند، هزینه‌های رسیدگی را کاهش دهد و در نهایت، بر کنترل و کاهش نرخ تکرار جرم تأثیرگذار باشد، مطرح شود (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۶، ص. ۸۰۳). ازاین‌رو، سیاست‌گذاران و مجریان عدالت، در شرایطی که مشروعیت نهادهای کیفری زیر سؤال رفته، ترغیب شده‌اند تا از ظرفیت‌های فرایندهای ترمیمی غافل نشوند و به‌کارگیری آن‌ها را در اولویت قرار دهند (غلامی، ۱۳۹۸، ص. ۱۶۷).

اولین نهادینه‌سازی فرایندهای عدالت ترمیمی در بطن عدالت کیفری، در حوزه عدالت اطفال و نوجوانان شکل گرفت، چراکه این گروه از افراد جامعه نه تنها لزوماً به دنبال نقض هنجارهای اخلاقی و اجتماعی متبلور در حقوق کیفری نیستند، بلکه عمدتاً در نتیجه تأثیرپذیری از سوءرفتار بزرگسالان و نارسایی‌های اجتماعی موجود، به‌سوی نقض قوانین و تعارض با آن سوق داده می‌شوند (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۰). همچنین از منظر سیاسی، اطفال و نوجوانان نقشی اساسی در شکل‌دهی آینده یک کشور ایفا می‌کنند. بنابراین، کنترل و کاهش نرخ بزهکاری آنان از مهم‌ترین اولویت‌های هر نظام حقوقی محسوب خواهد شد. ازآنجا که در اواخر قرن بیستم بسیاری از کشورهای جهان با معضل افزایش نرخ بزهکاری اطفال و نوجوانان مواجه بودند، عدالت ترمیمی همچون آب حیات، جان دوباره‌ای به ثبات و مقبولیت دولت‌ها نزد مردم بخشید، بدین صورت که آنان توانستند با نهادینه‌سازی فرایندهای ترمیمی ویژه بزهکاری اطفال و نوجوانان، برخلاف نظام رسمی عدالت کیفری، در افزایش رضایت بزه‌دیدگان، کاهش برجسب‌زنی و نیز کنترل و کاهش نرخ تکرار جرم اطفال و نوجوانان، عملکردی موفق از خود نشان دهند (Cutress, 2015, p. 42; Maglione, 2019).

اقدام به نهادهای سازی فرایندهای ترمیمی در ایران به سال ۱۳۹۲ بازمی‌گردد؛ زمانی که در ماده ۸۲ قانون آیین دادرسی کیفری، برای نخستین بار از نهاد «میانجی‌گری کیفری» یاد شد. این روند در ادامه با تصویب «آیین‌نامه میانجی‌گری در امور کیفری» در سال ۱۳۹۵ و جذب و آموزش میانجیگران حرفه‌ای تداوم یافت، تا آن‌که در سال ۱۴۰۰ با تصویب لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوانان توسط هیئت وزیران، رویکردی پیشگام در سیاستگذاری‌های ترمیمی ایران در حوزه اطفال و نوجوانان اتخاذ شد، چراکه فصل پنجم لایحه^۱ با عنوان «روش‌های رسیدگی غیرقضایی»، فرایندهای ترمیمی نشست خانوادگی و میانجی‌گری را به منظور پاسخ‌گویی به بزهکاری افراد زیر ۱۸ سال پیش‌بینی نمود (نیازپور، ۱۴۰۲، ص. ۲۷۲). نشست خانوادگی که از گرهمایی طفل یا نوجوان متهم به ارتکاب یکی از جرائم موجب قصاص، دیه و تعزیر، به همراه ولی وی، بزه‌دیده و در صورت نیاز هر شخص دیگری که حضورش مؤثر واقع شود، با تسهیلگری پلیس ویژه یا مددکار اجتماعی تشکیل می‌گردد^۲ و میانجی‌گری کیفری نیز متشکل از میانجی‌گر،^۳ طفل یا نوجوان مرتکب به یکی از جرائم موجب قصاص، دیه یا تعزیر قابل گذشت و نیز جنبه خصوصی جرائم غیرقابل گذشت به همراه ولی وی، بزه‌دیده و در صورت ضرورت، اعضای جامعه محلی، سمن‌ها و سایر افراد مؤثر همچون اعضای خانواده، دوستان و همکاران، در راستای حل اختلاف کیفری و نیز حصول توافق از طریق تبادل نظر و گفت‌وگو با یکدیگر برگزار می‌شود.^۴

لایحه مذکور با وجود اهمیت و ضرورت بسیار زیاد خود، به دلایل مختلفی از جمله تغییر در ساختار دولت و نیز اختلاف نظرهای ناجا و قوه قضائیه تاکنون در مجلس شورای اسلامی تصویب نشده و به صورت رسمی فرایند قانونی‌سازی را به اتمام نرسانده است. هرچند تعلل‌ها و چالش‌های متعددی تاکنون، رسمیت یافتن لایحه را با کندی مواجه ساختند، اما از میزان اهمیت و ضرورت تصویب آن برای حمایت از حقوق اطفال و نوجوانان بزه‌دیده، معارض با قانون و نیز در معرض خطر به هیچ نحو کاسته نشد (کاظمی، ۱۴۰۳)، به ویژه آن‌که پیش‌بینی روش‌های رسیدگی غیرقضایی در این لایحه می‌تواند ایران را در آستانه نهادهای سازی فرایندهای

۱. از این پس در پژوهش حاضر به جای عبارت «لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوانان» به اختصار از واژه «لایحه» استفاده می‌کنیم.

۲. نک: ماده ۳۲ لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوانان

۳. بر حسب مورد پلیس ویژه یا مددکار اجتماعی یا دیگر اشخاص حقیقی یا حقوقی مؤثر

۴. نک: ماده ۳۸ لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوانان و بند «ث» ماده ۱ آیین‌نامه میانجی‌گری در امور کیفری

ترمیمی ناظر بر بزهکاری اطفال و نوجوانان قرار دهد؛ سیاستی که اکثر کشورهای پیشرو در زمینه عدالت ترمیمی برای کنترل بزهکاری اطفال و نوجوانان در پیش گرفته‌اند و موفق نیز ظاهر شدند. همچنین رسالت جرم‌شناسان، به‌ویژه پژوهشگران حوزه جرم‌شناسی انتقادی آن است که ضمن تحلیل انتقادی و ارزیابی علمی لوایح و پیش‌نویس‌های قانونی، با شناسایی چالش‌ها، تعارض‌ها و تبعیض‌های احتمالی، مسیر تدوین سیاست‌های جنایی و ترمیمی را مبتنی بر عدالت، کرامت انسانی و حمایت مؤثر از اقشار آسیب‌پذیر همچون اطفال و نوجوانان هموار سازند (DeKeseredy, 2015). لذا ارزیابی سیاست‌های ترمیمی اتخاذشده در نهادهای سازی فرایندهای ترمیمی پیش‌بینی‌شده در لایحه، شایان توجه است.

با مطالعه تطبیقی پژوهش‌های کیفی کشورهای پیشرو و باسابقه در عدالت ترمیمی اطفال و نوجوانان درمی‌یابیم که هر کشوری در نهادهای سازی فرایندهای ترمیمی ویژه اطفال و نوجوانان در قوانینش، سیاست ترمیمی منحصر به فرد یا متأثر از کشورهای دیگر و به مدد تطبیق آن با بستر فرهنگی خود اتخاذ نموده است. این تنوع در سیاست‌گذاری‌ها ناشی از ویژگی انعطاف‌پذیری نظریه عدالت ترمیمی در تطبیق با فرهنگ‌ها و ساختارهای مختلف است. با این حال، آنچه به عنوان وجه مشترک در میان این کشورها قابل مشاهده است، پایبندی حداکثری به اصول و اهداف بنیادین عدالت ترمیمی در فرایند نهادهای سازی آن بوده است. با وجود این، هرگاه یک نظریه وارد مرحله اجرا می‌شود، ناگزیر با چالش‌هایی مواجه خواهد شد؛ چالش‌هایی که عمدتاً در نتیجه نادیده انگاشتن اصول اساسی آن حین فرایند قانونی سازی آشکار می‌شوند. این وضعیت سرنوشتی است که بسیاری از کشورهای پیشرو در حوزه عدالت ترمیمی تجربه کرده‌اند، چنان‌که برخی مانند نیوزیلند، از این چالش‌ها درس گرفتند و با بازنگری‌های مستمر، فرایندهای ترمیمی خود را تقویت نمودند، درحالی‌که برخی دیگر نظیر انگلستان، به‌رغم سابقه طولانی در این حوزه، همچنان در مرحله شناسایی چالش‌های اجرایی خود به سر می‌برند.

این‌گونه چالش‌های اجرایی که عمدتاً ناشی از نقص یا کم‌توجهی به اصول و اهداف بنیادین عدالت ترمیمی در مرحله تقنینی است، می‌توانند منجر به ناکارآمدی و کاهش اثربخشی فرایندهای ترمیمی شوند. اگر بخواهیم نهادهای سازی عدالت ترمیمی دچار سرنوشت مشابه عدالت کیفری نشود و تحت سلطه ساختارها و رویه‌های سنتی عدالت کیفری قرار نگیرد، ضروری است چگونگی فراهم سازی زمینه‌ها و زیرساخت‌های فرهنگی و سازمانی لازم

را از همان مرحله تقنین پیش‌بینی نماییم. این زیرساخت‌ها باید به‌گونه‌ای طراحی شوند که فرایندهای عدالت ترمیمی بتوانند به‌طور مستقل و متناسب با اهداف انسانی و ترمیمی خود عمل کنند و از آسیب‌ها و محدودیت‌هایی که در مسیر نهادینه‌سازی عدالت کیفری مشاهده شده است، مصون بمانند.

بنابراین، نهادینه‌سازی فرایندهای ترمیمی ویژه اطفال و نوجوانان در لایحه پلیس ویژه، این نگرانی را در ما به وجود می‌آورد که تا چه اندازه لایحه مذکور توانسته است با سیاست‌های عدالت ترمیمی همراه گردد و از نافرجامی‌ها و چالش‌های آتی که سایر کشورها به آن دچار شدند، اجتناب ورزد. در واقع، هدف اصلی این پژوهش، ارزیابی و تحلیل سیاست‌های ترمیمی اتخاذشده توسط قانون‌گذار ایران در لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوانان است تا از این رهگذر، دانش مفیدی برای افزایش اثربخشی و کارآمدی فرایندهای ترمیمی در جریان تصویب قانونی این لایحه در مجلس شورای اسلامی به دست آید. بر این اساس، پرسش‌های اصلی پژوهش را این‌گونه می‌توان بیان نمود که مهم‌ترین سیاست‌های ترمیمی اتخاذشده توسط قانون‌گذار ایران در لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوانان کدام‌اند؟ و تا چه اندازه می‌توان آن‌ها را به نظریه عدالت ترمیمی پایبند دانست؟

مطالعه ادبیات نظری داخلی مبین آن است که از زمان تصویب آیین دادرسی کیفری در سال ۱۳۹۲ که تشکیل پلیس ویژه اطفال و نوجوان به‌منظور حسن اجرای وظایف ضابطان در مورد اطفال و نوجوانان در دستور کار قرار گرفت،^۵ عمده توجه پژوهشگران داخلی بر ماهیت و ضرورت پلیس ویژه اطفال و نوجوانان و افتراقی‌سازی و تخصص‌گرایی آنان متمرکز بوده است (عباسی و همکاران، ۱۳۹۷؛ بارانی، ۱۳۹۸؛ بیرانوند و یاراحمدی، ۱۴۰۰). پس از تصویب لایحه در سال ۱۴۰۰ همچنان عمده توجه بر ضرورت و ماهیت پلیس ویژه اطفال و نوجوانان و نیز نیاز به تخصص‌گرایی آنان باقی ماند، با این تفاوت که از این پس، دامنه مطالعه به وظایف متمایز پلیس ویژه در حوزه‌های کشف جرم، تعقیب و پیشگیری از جرم نسبت به اطفال و نوجوانان نیز گسترش یافت (بازوند؛ نورمحمدی، ۱۴۰۱؛ طهماسبی و همکاران، ۱۴۰۳؛ قاسمی و نجانی؛ گلدوست جویباری، ۱۴۰۴). همچنین به بحث قضازدایی و به‌کارگیری عدالت ترمیمی به شکلی محدود در قالب اشاره‌ای به پیش‌بینی فرایندهای ترمیمی و وجود چنین پتانسیلی پرداخته شد (ترکمنی؛ کردعلیوند،

۱۴۰۱؛ نیازپور، ۱۴۰۲؛ شهنقی؛ مقیمی، ۱۴۰۲). اما پژوهش حاضر ضمن شناسایی خلأ موجود در ادبیات نظری داخلی در حوزه نهادینه‌سازی فرایندهای ترمیمی ناظر بر بزهکاری اطفال و نوجوانان ایران که با توجه به فصل «روش‌های رسیدگی غیرقضایی» لایحه می‌توان آینده‌ای درخشان برایش متصور شد، با اتخاذ روش توصیفی - تحلیلی و رویکردی نوآورانه سعی دارد ضمن مطالعه موردی لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوانان، سیاست‌گذاری ترمیمی ایران را از منظر سیاست‌های پرکاربرد عدالت ترمیمی در نظام‌های حقوقی مختلف جهان ارزیابی کند.

مقاله حاضر در چهار بخش به مهم‌ترین سیاست‌های ترمیمی اتخاذ شده در لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوانان پرداخته است: بخش نخست پذیرش سیاست تعدد فرایندهای ترمیمی توسط قانون‌گذار را به چالش می‌کشد. بخش دوم اشکالات سیاست برگزاری فرایندهای ترمیمی به رهبری پلیس ویژه اطفال و نوجوانان را در لایحه از منظر مطالعات تطبیقی تبیین می‌نماید. بخش سوم به ابهامات سیاست‌های حاکم بر ارجاع می‌پردازد و در نهایت، بخش آخر سیاست‌های ترمیمی پیشگامانه لایحه را معرفی می‌کند.

۱. سیاست تعدد فرایندهای ترمیمی

با توجه به فصل پنجم لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوانان که به شکلی ابتکاری به پیش‌بینی روش‌های رسیدگی غیرقضایی یا به تعبیر عدالت ترمیمی، فرایندهای ترمیمی ویژه بزهکاری اطفال و نوجوانان روی آورده است، ماده ۲۹ لایحه مزبور، فرایندهای ترمیمی نشست خانوادگی و میانجی‌گری را در حوزه بزهکاری اطفال و نوجوانان معرفی نمود. این امر حکایت از آن دارد که سیاست تعدد فرایندهای ترمیمی برای پاسخ‌گویی به بزهکاری اطفال و نوجوانان در نظام حقوقی ما پذیرفته شده است. زمانی که سیاست‌گذاری ترمیمی یک نظام حقوقی بر پایه تعدد فرایندهای ترمیمی بنا می‌شود باید توجهی ورای پیش‌بینی هر یک از آنان همچون پاسخ‌گویی به نیازهای گوناگون اطفال و نوجوانان بزهکار وجود داشته باشد تا اجرای همه فرایندهای پیش‌بینی شده به شکلی مؤثر و کارآمد محقق شود. این‌که چه دلالتی موجب پذیرش سیاست تعدد فرایندهای ترمیمی توسط قانون‌گذار ما شد و چه ابهاماتی در سازوکار گزینش فرایند ترمیمی متناسب موجود است، موارد قابل تأمل بخش حاضر خواهند بود.

۱-۱. توجیه پذیرش سیاست تعدد فرایندهای ترمیمی

در پذیرش سیاست تعدد فرایندهای ترمیمی، نخستین توجیهی که در ذهن خطور می‌کند، الگوبرداری قانون‌گذار ایران از تجارب دیگر کشورهای پیشرو و باسابقه و گزینش انتقال سیاست اختیاری است (کوهی اصفهانی و همکاران، ۱۴۰۰، ص. ۶۰۸). برای نمونه، استرالیا و کانادا از کشورهایی هستند که بر اساس شدت جرم و با هدف کاهش تماس اطفال یا نوجوانان با سیستم رسمی قضایی، ارجاع به فرایندهای مختلف را پیش‌بینی نموده‌اند. لکن با مطالعه مفاد لایحه هیچ وجه تمایز قابل ملاحظه‌ای در گزینش میان فرایندهای میانجی‌گری و نشست خانوادگی از لحاظ شدت و ماهیت جرم و نیز سن بزهکار نمی‌توان یافت، به‌گونه‌ای که تقریباً همه جرائم افراد زیر ۱۸ سال، به جز جرائم مستوجب حد، قابل ارجاع به این فرایندها خواهند بود.^۶ همچنین برای مقام قضایی ملاک‌های روشنی جهت انتخاب میان نشست خانوادگی یا میانجی‌گری مشخص نشده و صرفاً به بیان برخی عوامل مؤثر در انتخاب روش رسیدگی غیرقضایی پرداخته شده است، بدون آن‌که فرایند ارزیابی و نتیجه‌گیری از آن عوامل به‌وضوح تبیین گردد.^۷

از آنجاکه پیش از تصویب لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوانان در سال ۱۴۰۰، ارجاع جرائم قابل تعلیق درجه ۶ تا ۸ ارتكابی توسط افراد زیر ۱۸ سال همچون بزرگسالان، به فرایند میانجی‌گری، بر اساس ماده ۸۲ آیین دادرسی کیفری و نیز آیین‌نامه میانجی‌گری در امور کیفری مصوب ۱۳۹۵، فراهم بود. بنابراین، شاید بتوان چنین توجیه نمود که پیش‌بینی میانجی‌گری در کنار نشست خانوادگی، بیش از آن‌که بیانگر پذیرش سیاست تعدد فرایندها باشد، در واقع، نوعی تخصیص و بازتعریف فرایند پیشین میانجی‌گری به نفع و مصلحت اطفال و نوجوانان است. در این چارچوب، هدف اصلی قانون‌گذار را می‌توان گسترش شمول فرایند میانجی‌گری کیفری در قبال جرائم ارتكابی توسط افراد زیر ۱۸ سال دانست، به‌گونه‌ای که نه تنها جرائم بیشتری قابلیت ارجاع به این فرایند را پیدا خواهند کرد، بلکه دامنه افرادی که صلاحیت ایفای نقش میانجی‌گر را دارند نیز توسعه می‌یابد، به خصوص با حضور اشخاص آموزش دیده در امور کودکان مانند افسران پلیس ویژه یا مددکاران اجتماعی در کنار میانجی‌گران. از دیگر مواردی که می‌تواند مؤید این موضوع باشد، نسبت بالای مواد اختصاص یافته به نشست خانوادگی در

۶. همچنین بر اساس ماده ۳۸ لایحه، در خصوص ارجاع جرائم تعزیری غیرقابل گذشت به فرایند میانجی‌گری تنها جنبه خصوصی آن، قابل ارجاع است.

۷. ماده ۳۱ لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوانان

مقایسه با میانجی‌گری در لایحه است، به طوری که تبصره ماده ۳۸ مقرر داشته است که برای شرایط و ترتیبات ناظر بر میانجی‌گری و نیز چگونگی اجرای توافقات حاصل شده، باید به آیین‌نامه میانجی‌گری در امور کیفری مصوب ۱۳۹۵ مراجعه شود.

لذا این‌گونه می‌توان استنتاج نمود که میانجی‌گری در لایحه مذکور نه به عنوان فرایندی مستقل و نو، بلکه به عنوان مکانیزمی توسعه یافته و تخصیص یافته نسبت به پیشینه قانونی آن مدنظر بوده است، به گونه‌ای که قانون‌گذار ما بیش از آن‌که در پی معرفی دو فرایند ترمیمی جدید و متنوع بر اساس نیازهای اطفال و نوجوانان باشد، به دنبال معرفی نشست خانوادگی به عنوان سازوکاری نوین و مؤثر در حوزه عدالت اطفال و نوجوانان، در کنار بازتعریف و گسترش دامنه میانجی‌گری کیفری بوده است تا بتواند با افزایش دسترسی افراد زیر ۱۸ سال به شیوه‌های غیرقضایی و ترمیمی از تماس آنان با سیستم رسیدگی کیفری بکاهد.

۲-۱. ابهام در سازوکار گزینش فرایند ترمیمی متناسب

با مطالعه لایحه، ابهاماتی در سازوکار گزینش فرایند ترمیمی متناسب به چشم می‌آید: مقام قضایی بر چه اساسی می‌تواند یکی از این دو فرایند را ارجح از دیگری برای رسیدگی به جرائم افراد زیر ۱۸ سال انتخاب نماید؟ پلیس ویژه یا مددکار اجتماعی بر پایه چه معیارهایی می‌توانند نوع فرایند را به مقام قضایی پیشنهاد دهند؟ آیا انتخاب تصادفی مدنظر قانون‌گذار بوده است یا با تکیه بر بخشنامه‌ای در آینده این موضوع رو قابل تبیین دانسته است؟

از این رو شایسته است ضوابطی شفاف و مشخص از سوی قانون‌گذار برای گزینش مناسب میان نهاد میانجی‌گری و نشست خانوادگی به جای تفویض اختیار مطلق به مقام قضایی بدون تعیین معیارهای روشن، ارائه گردد تا روند ارجاع نیز بتواند به گونه‌ای اثربخش و عادلانه پیشروی نماید، چراکه ملاحظه مطالعات تطبیقی نیز حکایت از آن دارد که در اغلب مواقع، میانجی‌گری و نشست ترمیمی به عنوان الگوهای اصلی عدالت ترمیمی، به صورت هم‌ارز و در کنار هم، برای پاسخ‌گویی به بزهکاری نوجوانان، به کار گرفته نشده‌اند. برای مثال، در کشورهای استرالیا و نیوزیلند نظام عدالت نوجوانان به شدت بر نشست ترمیمی خانوادگی به عنوان مدل غالب پاسخ‌گویی به بزهکاری نوجوانان مبتنی است و ارجاع به آن بر اساس نوع جرم ارتكابی خواهد بود، درحالی‌که فرایند میانجی‌گری تنها در بعضی جرائم سنگین همچون قتل و تجاوز جنسی در مرحله پس از صدور حکم قابل اجراست (Wood & Tauri, 2025, Sewak et al., 2019) یا انگلستان و

ولز به جای به کارگیری مدل های غالب عدالت ترمیمی به توسعه فرایندهای نوآورانه تر و مستقل همچون پانل نوجوانان بزهکار^۸ دست زده اند (Rosenblatt, 2014). همچنین در برخی کشورهای دیگر همچون فنلاند و ترینیداد و توباگو^۹ فرایند میانجی گری به عنوان تنها مدل عدالت ترمیمی برای نوجوانان و بزرگسالان در نظر گرفته شده است (Pali & Randazzo, 2018, p. 80; Scotland, 2024). پس با توجه به مطالعات تطبیقی و همچنین احتمال بروز سوگیری های ناعادلانه، سردرگمی و عدم انسجام در اجرای فرایندها، توصیه می شود که لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوانان در مرحله تصویب قانونی خود، معیارهای گزینش هر نهاد ترمیمی را با شفاف سازی و تعیین اولویت بندی مشخص میان فرایندهای میانجی گری و نشست خانوادگی تعریف نماید تا مقام قضایی نیز بتواند مسئولیت ارجاع را با راهنمایی روشن و مبتنی بر ضوابط مشخص و استاندارد، به انجام رساند. همچنین شایسته تر است اگر طیف بندی جرائم همچون سایر کشورها، حین تصویب قانونی لایحه، به عنوان یکی از معیارهای انتخاب نوع فرایند در ارجاع، لحاظ گردد، چراکه ممکن است تا زمانی که سازوکارهای برگزاری نشست خانوادگی فراهم شود، ارجاع به فرایند میانجی گری به دلیل بر پا بودن سازوکارهای آن از قبل و نیز آزادی عمل مقامات قضایی در گزینش میان فرایندها، به یک رویه تبدیل شده و در نتیجه، ظرفیت استفاده از فرایند نشست خانوادگی با وجود اهمیت بسیار آن در مشارکت دادن اعضای جامعه، مسئولیت پذیر نمودن بزهکار و نیز بازپذیری وی، به فراموشی سپرده شود (شیری، ۱۳۹۷، ص. ۳۵۷). در حقیقت، این وجه تمایز مثبت نشست خانوادگی در مقایسه با میانجی گری در لایحه نیز برجسته شده است، زیرا برنامه ای که در نشست خانوادگی به توافق طرفین می رسد باید مواردی نظیر تعهدات طرفین، اقدامات مناسب برای اصلاح و مسئولیت پذیر کردن طفل یا نوجوان، پیشگیری از تکرار جرم و جبران خسارت بزه دیده را در بر گیرد،^{۱۰} درحالی که برای فرایند میانجی گری چنین تمهیداتی در نظر گرفته نشده است.

۲. سیاست برگزاری فرایندهای ترمیمی تحت رهبری پلیس

در مکتب عدالت ترمیمی، برگزاری فرایندهای ترمیمی، فارغ از نوع آن، همواره نیازمند حضور یک

8. Youth offender panels

9. Trinidad and Tobago

۱۰. نک: ماده ۳۵ لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوانان

شخص ثالث بی طرف است که با عناوین مختلفی مانند تسهیلگر، برگزارکننده، هماهنگ کننده یا میانجی گر شناخته می شود. بر حسب سیستم حقوقی یک کشور و نیز نوع فرایند ترمیمی خاصی که برای پاسخ گویی به بزهکاری اطفال و نوجوانان به کار گرفته می شود، یکی از این عناوین برای شخص ثالث بی طرف حاضر در فرایند انتخاب می گردد. در مواد ۳۲ و ۳۸ لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوانان نیز قانون گذار از عناوین «برگزارکننده» و «میانجی گر» به ترتیب برای فرایندهای نشست خانوادگی و میانجی گری استفاده نموده است.

حال، آنچه از مفاد مواد لایحه پلیس ویژه قابل ملاحظه است، جایگاه برگزارکننده فرایند نشست خانوادگی و نیز میانجی گر در فرایند میانجی گری، تنها به افسران پلیس ویژه اطفال و نوجوانان و مددکاران اجتماعی^{۱۱} اختصاص یافته است. البته همان طور که در بخش اول اشاره نمودیم، یک استثنا وجود دارد که اشخاص حقیقی یا حقوقی مؤثر همچون افراد دارای پروانه میانجی گری در امور کیفری نیز می توانند نقش میانجی گر را در فرایند میانجی گری موضوع ماده ۳۸ لایحه بر عهده بگیرند. از این رو، قانون گذار کنشگری عمده ای را در برگزاری فرایندهای ترمیمی برای افسران پلیس ویژه اطفال و نوجوانان قائل شده است. اکنون این پرسش اساسی مطرح خواهد شد که آیا قانون گذار ایران در خصوص برگزاری فرایندهای ترمیمی توسط افسران پلیسی که خود بازوی اجرایی دولت و در عین حال، از لحاظ سازمانی، وابسته به ساختار عدالت کیفری هستند، دست به ابتکاری نو زده یا به مدد مطالعات تطبیقی و تأثیرپذیری از نتایج مثبت آن، انتقال داوطلبانه سیاست های ترمیمی را برگزیده است؟

اگر نخست به تجارب دیگر کشورها در مورد برگزاری فرایندهای ترمیمی توسط افسران پلیس بپردازیم، باید اشاره نمود که کشورهای پیشرو در زمینه عدالت ترمیمی، از جمله استرالیا، کانادا، انگلستان و ایالات متحده آمریکا که طی سالیان متمادی، فرایندهای ترمیمی ویژه اطفال و نوجوانان را برگزار کرده اند، در ابتدا تسهیلگری افسران پلیس را در این نوع فرایندها پذیرفته بودند، اما در ادامه، به تدریج نقش پلیس از تسهیلگری بیشتر به سوی ارجاع دهنده گی پیش

۱۱. درخصوص جایگاه مددکار اجتماعی نیز باید گفت که لایحه آنان را به گونه ای هم ارز با پلیس ویژه در برگزاری فرایندهای ترمیمی مطرح کرده است. اما درباره تخصص مددکاران اجتماعی در امور اطفال و نوجوانان و نیز الزام به گذراندن دوره های آموزشی تخصصی که برای افسران پلیس ویژه در نظر گرفته شده، مسکوت مانده است. تنها منبع اطلاعاتی در دست در این زمینه، مصاحبه آقای سید علی کاظمی (معاون وزیر دادگستری وقت و دبیر مرجع ملی حقوق کودک) با خبرگزاری تسنیم در مردادماه ۱۴۰۳ است که در آن به راه اندازی رشته مددکاری اجتماعی ویژه اطفال و نوجوانان در دانشگاه سلامت اجتماعی و علوم بهزیستی از سال ۱۴۰۲ و نیز نوید جذب آنان در نهادهای پلیس ویژه اطفال و نوجوانان در آینده اشاره نموده است.

رفته و امروزه نیز بسیار کم‌رنگ و نادر گشته است. این‌گونه که در استرالیا نخستین نشست ترمیمی ویژه نوجوانان با تسهیلگری پلیس در سال ۱۹۹۱ در شهر واگاواگای ایالت نیوساوت ولز^{۱۲} برگزار شد. این تجربه بعدها به «مدل واگا»^{۱۳} شهرت یافت، اما امروزه تنها در ایالت‌های مرکزی و شمالی، نشست‌های ترمیمی نوجوانان با رهبری افسران پلیس برگزار می‌شوند (Cutress, 2015). همچنین در کانادا در دهه ۱۹۹۰ تجربه‌ای مشابه دیده می‌شود، بدین صورت که نخستین نشست گروهی خانوادگی با تسهیلگری پلیس سواره سلطنتی کانادا^{۱۴} برای نوجوانانی که مرتکب جرائم غیرخشونت‌آمیز شده بودند، در سال ۱۹۹۷ برگزار شد (Alarid & Montemayor, 2012, p. 456). اما در حال حاضر، نقش پلیس سواره سلطنتی عمدتاً به ارجاع‌دهندگی محدود شده است و تسهیلگری در نشست‌های ترمیمی بیشتر به صورت غیررسمی و در قالب برنامه‌های ترمیمی بومی یا محلی صورت می‌پذیرد (Broschuk, 2020, p. 46). به همین ترتیب در انگلستان در سال ۱۹۹۸ برنامه هشدارهای ترمیمی با تسهیلگری افسران پلیس در منطقه تیمز ولی^{۱۵} آغاز شد و تا چند سال به طور گسترده ادامه داشت. با این‌که این تجربه در زمان خود نوآورانه و مؤثر ارزیابی شد، اما در حال حاضر، نقش تسهیلگری پلیس کاهش یافته است و امروزه بیشتر به ارجاع و صلح و سازش خیابانی محدود می‌باشد (Stockdale, 2015, p. 73-77). در نهایت، در ایالات متحده آمریکا پروژه‌ای آزمایشی در شهر بتلهم ایالت پنسیلوانیا^{۱۶} طی سال‌های ۱۹۹۵ تا ۱۹۹۸ اجرا شد که در آن، افسران پلیس تسهیلگر نشست‌های گروهی خانوادگی برای نوجوانان بزهکار بودند. هرچند در این برنامه رضایت بالای شرکت‌کنندگان گزارش شد، اما سرانجام به دلیل عدم پشتیبانی سازمانی پلیس، این برنامه متوقف گردید و به نهادهای غیرپلیسی واگذار شد (McCo-ld, 2004). البته کشورهای کوچکی چون اسکاتلند و ایرلند همچنان از نشست‌های ترمیمی تحت رهبری پلیس بهره می‌برند، اما در مورد میزان ارجاع و کیفیت برگزاری آن، همچنان نقدهایی از طرف محققان عدالت ترمیمی وارد است (Marder & Forde, 2023; Maglione, 2021).

لذا با توجه به مطالعات تطبیقی موجود نمی‌توان استنتاج نمود که به‌کارگیری تسهیلگری

12. Wagga Wagga, New South Wales (NSW)

13. Wagga Model

14. Royal Canadian Mounted Police (RCMP)

15. Thames Valley

16. Bethlehem, Pennsylvania

پلیس در فرایندهای ترمیمی جزو گزینه‌های محبوب و اثربخش در سطح جهانی است، چراکه بحث اقتدارگرایی و تضاد منافع پلیس^{۱۷} و نیز نقش آن به عنوان بازوی اجرایی عدالت کیفری، همواره از موضوعات چالش برانگیز در حوزه ارجاع و تسهیلگری فرایندهای عدالت ترمیمی بوده است (Hoyle, 2013; Volpe, 2013; Gray et al., 2019; Brushuk, 2020). به همین سبب، اصولاً ترجیح بر آن است که نقش تسهیلگری به افراد بی طرف، آموزش دیده و مستقل از نهادهای قضایی سپرده شود. در نتیجه نمی توان تصور نمود که گزینش پلیس در چنین جایگاهی توسط قانونگذارِ ما یک اقتباس تطبیقی بوده باشد.

بنابراین تنها یک تفسیر دیگر از عملکرد قانونگذار با گزینش پلیس ویژه در مقام یکی از برگزارکننده‌های عمده فرایندهای ترمیمی باقی می ماند و آن، اتخاذ ابتکاری نو است. اگر قانونگذار با وجود آگاهی کامل از تمام معضلات موجود در به کارگیری افسران پلیس در این جایگاه، همچنان آن‌ها را انتخاب نماید، منطقی است که راهکارهایی نیز برای مقابله با چالش‌های این حوزه در نظر گرفته باشد. اما با بررسی لایحه پلیس ویژه، به جز اتخاذ تدابیری سطحی، نکته قابل توجهی ملاحظه نمی شود و در اغلب موارد نیز لایحه مذکور در این زمینه مسکوت مانده است. تنها مواردی که می توان آن‌ها را به عنوان اشاراتی جزئی از راهکارهای قانونگذار در این حوزه تلقی نمود، در مواد ۴، ۲۷، ۴۴، ۴۶ و ۴۷ لایحه قابل مشاهده اند: الزام افسران پلیس ویژه به گذراندن آموزش‌های تخصصی مازاد بر دوره‌های آموزشی ضابطان قضایی؛ اعطای اختیار به افسران پلیس ویژه در استفاده از لباس غیرنظامی در موارد اقتضای مصلحت طفل یا نوجوان؛ مکلف نمودن پلیس ویژه، مقامات قضایی و تمام دستگاه‌های اجرایی که به موجب این قانون وظایفی به آنان محول شده است، اولویت قرار دادن غبطه و مصالح اطفال و نوجوانان؛ تهیه ضوابطی در خصوص کیفیت و معماری مکان‌های نشست خانوادگی متناسب با شرایط روحی، روانی و عاطفی اطفال و نوجوانان و نیز تهیه دستورالعمل اخلاق حرفه‌ای پلیس ویژه و مددکاران اجتماعی در مورد شیوه رفتار با اطفال و نوجوانان توسط ناچا.

در نتیجه، همان گونه که قابل مشاهده است، هیچ گاه قانونگذار از ضرورت آموزش آموزه‌های

۱۷. در عدالت ترمیمی، اصل بر بی طرفی، اعتمادسازی، و مشارکت داوطلبانه است، درحالی که پلیس به عنوان یک نهاد اجرایی، نقشی ذاتی در شناسایی، دستگیری، و ارجاع متهمان برای پیگیری قضایی دارد. این دو نقش به طور ساختاری در تضادند، زیرا نهادی که کارکرد اصلی اش سزادهی و اجرای قانون است، چگونه می تواند به گونه ای مؤثر و بی طرفانه در فضایی مبتنی بر ترمیم، گفت و گو و همدلی ایفای نقش نماید.

عدالت ترمیمی به برگزارکنندگان فرایندهای نشست خانوادگی و میانجی‌گری و ترویج فرهنگ ترمیمی میان اطفال، نوجوانان و خانواده‌هایشان و نیز به‌گونه‌ای درون‌سازمانی در نهاد پلیس ویژه، سخن به میان نیاورده، بلکه تنها بر ماهیت متفاوت پلیس ویژه از طریق گذراندن دوره‌های تخصصی در حوزه اطفال و نوجوانان و تقدم دادن به غبطه و مصالح ایشان نسبت به سایر ملاحظات، تأکید نموده است، بدین معنا که شاید افسران پلیس ویژه آموزش‌هایی فراتر از دیگر نیروهای انتظامی در زمینه امور اطفال و نوجوانان دریافت کنند و عملکردی متمایز از خود نشان دهند، اما تحت هیچ تعلیم تخصصی در خصوص نحوه تسهیلگری یا میانجی‌گری و به‌طور کلی برگزاری فرایندهای ترمیمی قرار نخواهند گرفت. حال این پرسش پیش می‌آید که به‌عنوان مثال، یک افسر پلیس ویژه چگونه می‌تواند نقش تسهیلگری در نشست خانوادگی را بر عهده بگیرد، درحالی‌که نه از اهداف و اصول حاکم بر این فرایند نظیر بی‌طرفی و انصاف برگزارکننده، ایجاد توازن قدرت میان طرفین، تمرکز بر گفت‌وگو و ترمیم روابط آسیب دیده، نه سرزنشگری و ملامت بزهکار آگاه است و نه می‌داند در مواجهه با چالش‌های اجرایی، کدام مؤلفه‌ها را باید در اولویت قرار دهد تا بتواند به شیوه‌ای مؤثر اقدام نماید.

این موضوع در حالی است که آموزش مناسب برگزارکنندگان فرایندهای ترمیمی اطفال و نوجوانان از عمده‌ترین چالش‌های نظام‌های حقوقی بزرگ در حوزه نهادینه‌سازی عدالت ترمیمی محسوب می‌گردد (طلوعی؛ صادقی، ۱۴۰۳)، چراکه آموزش تخصصی تسهیلگران با توجه به ویژگی‌های خاص اطفال و نوجوانان، برای ایجاد شرایطی ایدئال در مواجهه آنان با بزه‌دیده بسیار اهمیت خواهد داشت (رضوانی؛ طاهریان، ۱۳۹۲، ص. ۱۴). به‌عنوان نمونه، گفت‌وگو از مهم‌ترین ابزارها در برقراری ارتباط در فرایندهای عدالت ترمیمی به شمار می‌آید، اما زبان گفت‌وگو و مهارت‌های ارتباطی اطفال و نوجوانان با بزرگسالان بسیار متفاوت است. اگر تسهیلگر یا میانجی‌گر نتواند به دلیل نداشتن تخصص لازم، پل زبانی و ارتباطی مناسب میان طفل یا نوجوان بزهکار با بزه‌دیده بزرگسال برقرار کند، طبیعتاً نتایج ترمیمی مطلوبی حاصل نمی‌گردد (Snow & Sanger, 2015; Riley & Hayes, 2018). حتی در پژوهش‌های کیفی صورت‌گرفته در سازمان پلیس ایران نیز ترویج فرهنگ عدالت ترمیمی در سازمان پلیس، آموزش آموزه‌های عدالت ترمیمی به افسران پلیس و نیز نظارت و ارزیابی مستمر بر آنان بسیار مهم شمرده شده است (ازآنجاکه ابراهیم رجبی تاج‌امیر (۱۳۹۸) در یک پژوهش کیفی بر واحدهای مشاوره و مددکاری

اجتماعی کلانتری‌های شهر تهران با استفاده از ابزارهای کیفی نظیر تحلیل محتوای ۲۴ پرونده میانجی‌گری، مصاحبه نیمه ساختارمند با ۴۰ افسر پلیس و مشاهده ۸ جلسه میانجی‌گری، با چالش‌ها و موانع اجرایی متعددی از جمله سیطره فرهنگ سازمانی پلیس بر فرایند صلح و سازش، ضعف سازوکار نظارتی اثربخش بر فرایند میانجی‌گری، توسل به الگوهای اقتدارگرا و اجبار توأم با سرزنش در ایجاد صلح و سازش، درک نامناسب پلیس از چگونگی کاربرد نتایج عدالت ترمیمی، فقدان مفاهیم زبانی نسبت به مفهوم و مصادیق عدالت ترمیمی در سازمان پلیس، نادیده انگاشتن رضایت طرفین در ارجاع به فرایند ترمیمی، مواجهه شد و از این رو راهکارهای مناسب برای مقابله با موانع را مبتنی بر آموزش اصول و موازین عدالت ترمیمی به میانجی‌گران متخصص، استانداردسازی رفتار تسهیلگران پلیس و نیز ترویج فرهنگ عدالت ترمیمی در سازمان پلیس ضمن پابندی به آن دانست. مشابه چالش‌ها و راهکارهایی که در مطالعات تطبیقی، در خصوص به‌کارگیری ظرفیت پلیس در قالب تسهیلگر یا میانجی‌گر در فرایندهایی ترمیمی، قابل مشاهده بود.

در نهایت، یکی از اقداماتی که می‌توان برای پیشگیری از بروز مشکلات آتی در زمینه برگزاری فرایندهای عدالت ترمیمی توسط افسران پلیس ویژه پیشنهاد کرد، الزام به گذراندن دوره‌های آموزشی تخصصی در حوزه عدالت ترمیمی برای افسران داوطلبی است که قرار است به شکلی مستقل در برگزاری فرایندهای ترمیمی ایفای نقش نمایند. این الزام می‌تواند هم‌زمان با تصویب قانونی لایحه پلیس ویژه یا از طریق مصوبه‌ها و بخشنامه‌های دولتی لحاظ شود و از بروز مشکلات اجرایی آتی تا حد امکان جلوگیری نماید.

۳. سیاست‌های ترمیمی حاکم بر نظام ارجاع

نظام حاکم بر ارجاع فرایندی است که چگونگی ارجاع متهم به فرایندهای ترمیمی را در هر مرحله از دادرسی، معین می‌نماید. از صلاحیت مقام ارجاع‌دهنده تا شایستگی متهم برای شرکت در فرایندهای ترمیمی، در نظام حاکم بر ارجاع، قابل تبیین است. نظام حاکم بر ارجاع فرایندهای ترمیمی ناظر بر بزهکاری اطفال و نوجوانان نیز از جمله متنوع‌ترین سیاست‌های ترمیمی به‌کاررفته در کشورهای جهان است، چراکه هم از جنبه قوانین شکلی و آیین دادرسی متفاوت هر کشور می‌تواند گوناگون باشد و هم می‌تواند به‌گونه‌ای مستقل از نهادهای قضایی موجود و به مدد

نهادهای غیرقضایی و متخصص در امور اطفال و نوجوانان تشکیل گردد. متأسفانه سیاست‌های ترمیمی حاکم بر نظام ارجاع در لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوانان با آشفتگی و ابهامات گسترده‌ای روبه‌روست که از سه موضع به آن می‌پردازیم.

۳-۱. اصل رضایت طرفین برای ارجاع

با آن‌که پذیرش اصل مشارکت داوطلبانه طرفین از اصول بنیادین عدالت ترمیمی است (Dan-
durand et al., 2020, p. 16)، اما رضایت طرفین در امر ارجاع که از پیامدهای همین اصل می‌باشد، بر حسب سیاست‌های حاکم بر حوزه عدالت ترمیمی کشورهای مختلف، متمایز است. برای نمونه، در کشورهای انگلستان و ولز رویکردی مجرم‌محور حاکم بر سیاست‌های ترمیمی به‌وضوح دیده می‌شود، به‌گونه‌ای که کشورهای مجاور نظیر ایرلند و اسکاتلند نیز با الهام از سیاست‌های ترمیمی انگلستان هنگام تدوین قانونی و نیز نهادینه‌سازی عدالت ترمیمی در کشور خود، رویکرد مجرم‌محوری اتخاذ نموده‌اند، به‌طوری که بزهکار طفل یا نوجوان با یک حکم الزامی ارجاع به فرایندهای ترمیمی راه پیدا کرده و حضور یا عدم حضور بزه‌دیده تأثیری در برگزاری آن نخواهد داشت. بدین ترتیب، بزه‌دیده که یکی از سهام‌داران کلیدی در فرایند ترمیمی است، با توجه به رویکرد مجرم‌محوری سیاست‌های ترمیمی انگلستان و ولز و به‌دنبال آن ایرلند و اسکاتلند، تا حد زیادی نادیده گرفته شد (Banwell-moore, 2022; Maeder & Forde, 2023, p. 206; Marder et al., 2023, p. 11; Butler et al., 2024, p. 12). این موضوع در حالی است که بزه‌دیده در عدالت کیفری نیز معمولاً از نقش و مشارکت مؤثر محروم بود (شیری، ۱۳۹۷، ص. ۲۲۵)، اما عدالت ترمیمی با هدف دادن صدا به بزه‌دیدگان و تقویت جایگاه آنان به عنوان سهام‌دار کلیدی در اجرای عدالت، سعی در مقابله با این نقیصه داشت (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۲، ص. ۲۱). همچنین، عدم مشارکت بزه‌دیده می‌تواند تحقق دیگر اهداف اساسی عدالت ترمیمی همچون مسئولیت‌پذیری بزهکار و ادغام مجدد وی در جامعه را نیز با تردید مواجه سازد.

البته در کشورهای قاره اقیانوسیه همچون استرالیا و نیوزیلند سیاست‌های ترمیمی حاکم بر نظام ارجاع به نسبت متعادل‌تر به نظر می‌رسد. این‌گونه که حضور بزه‌دیدگان و مشارکت بزهکاران اطفال و نوجوانان پررنگ‌تر و رضایت طرفین از کیفیت برگزاری فرایندهای ترمیمی بسیار بالا گزارش شده است. این امر ناشی از اهمیت ویژه‌ای است که برای رضایت طرفین در ارجاع به این فرایندها و همچنین آمادگی آنان برای مشارکت مؤثر در جلسات ترمیمی قائل

می‌شوند، چراکه رضایت و آمادگی طرفین از پیش شرط‌های اساسی در موفقیت و اثربخشی فرایندهای ترمیمی محسوب می‌شوند (Kim & gerber, 2012; Wang & Weatherburn, 2019; Minis-try of Justice, 2021). بنابراین آنچه در چارچوب عدالت ترمیمی قابل قبول‌تر به نظر می‌رسد، پذیرش اصل رضایت طرفین در امر ارجاع به فرایندهای ترمیمی است، چراکه نادیده انگاشتن این اصل خود به خود اصل مشارکت داوطلبانه را نیز که از اصول بنیادین عدالت ترمیمی است، تحت تأثیر قرار می‌دهد و در نتیجه، زمینه‌ساز خروج فرایندهای ترمیمی از چارچوب عدالت ترمیمی خواهد شد.

حال قانون‌گذار ایران در امر ارجاع به روش‌های رسیدگی غیرقضایی، دو رویکرد کاملاً متفاوت اتخاذ نموده است. از یک سو، ارجاع پرونده به فرایند نشست خانوادگی را تنها با توافق و رضایت طرفین، یعنی هم بزه‌دیده و هم بزه‌کار، پذیرفت و ازسوی دیگر، در فرایند میانجی‌گری کیفری، ارجاع اجباری از سوی مقام قضایی یا ارجاع تنها با رضایت بزه‌کار نوجوان یا ولی طفل را قابل اعمال دانست.^{۱۸} چرایی چنین تضاد رویکردی در لایحه بر ما پوشیده است و به‌طور دقیق مشخص نیست قانون‌گذار اصل رضایت طرفین را پذیرفته است یا می‌خواهد همچون انگلستان رویکردی مجرم‌محور در پیش بگیرد، به‌ویژه آن‌که ارجاع اجباری به میانجی‌گری کیفری به‌صورت عام، طبق ماده ۸۲ آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲، غیرقابل اعمال بوده و به رضایت طرفین وابسته است. به هر حال، آنچه مبین است لزوم یکپارچه‌سازی رویکرد قانون‌گذار در لایحه هنگام تصویب قانونی آن و نیز ترجیح بر پذیرش اصل رضایت طرفین در امر ارجاع به هر دو فرایند نشست خانوادگی و میانجی‌گری کیفری خواهد بود.

۳-۲. اختیار مطلق مقام قضایی در بحث ارجاع

از دیگر چالش‌های قابل بررسی در نظام حاکم بر ارجاع، می‌توان به اعطای اختیار مطلق به مقام قضایی در امر ارجاع پرونده به فرایندهای ترمیمی اشاره داشت. مطابق لایحه، مقام قضایی به‌عنوان تنها مقام ارجاع‌دهنده اختیار دارد که پرونده طفل یا نوجوان ناقض قوانین جزایی را به یکی از روش‌های رسیدگی غیرقضایی ارجاع نماید، بدون آن‌که مکلف به ارائه مستندات و مستدلانی در توجیه تصمیم به عدم ارجاع و ادامه رسیدگی قضایی باشد (Archibald & Llewellyn, 2006, p. 314) یا حداقل متهم بتواند نسبت به این تصمیم اعتراض نماید. از آنجاکه پرونده‌های

۱۸. مواد ۳۲ و ۳۸ لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوانان

اطفال و نوجوانان تنها به طور مستقیم در دادگاه اطفال و نوجوانان مورد رسیدگی واقع نمی شوند، بلکه تحقیقات مقدماتی جرائم افراد ۱۵ تا ۱۸ سال شمسی به جز جرائم موضوع مواد ۳۰۶ و ۳۴۰ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲، بر عهده دادرای ویژه اطفال و نوجوانان، متشکل از یک یا چند بازپرس و با سرپرستی یکی از معاونان دادستان، خواهد بود.^{۱۹} بنابراین با وجود امکان ارجاع به فرایندهای نشست خانوادگی و میانجی‌گری در هر مرحله از رسیدگی،^{۲۰} نه تنها قاضی دادگاه اطفال و نوجوانان، بلکه بازپرس و معاون دادستانی که سرپرستی دادرای ویژه اطفال و نوجوانان را داراست، می‌توانند مقام قضایی ارجاع‌دهنده به روش‌های رسیدگی غیرقضایی به شمار آیند. این درحالی است که ما با فقدان آموزش‌های تخصصی مقامات قضایی در خصوص بهره‌گیری از ابزار عدالت ترمیمی روبه‌رویم. در شرایطی که قانون‌گذار برای پلیس، تخصصی شدن را در حوزه اطفال و نوجوانان لازم دانسته است، فقدان برنامه‌های آموزشی مشابه برای قضات و مقامات دادرای، خلئی جدی در مسیر نهادینه‌سازی عدالت ترمیمی به شمار می‌رود، به خصوص آن‌که دادرای ویژه اطفال و نوجوان یک شعبه‌ای تخصصی از دادرای عمومی و انقلاب می‌باشد. پس علاوه بر رسیدگی به جرائم اطفال و نوجوانان، صلاحیت رسیدگی به جرائم بزرگسالان را نیز داراست.

مقامات قضایی که با مبانی نظری، آموزه‌های عملی و آثار اجرای عدالت ترمیمی آشنا نباشند، طبعاً انگیزه و اراده‌ای برای ارجاع به فرایندهای ترمیمی نخواهند داشت، همان‌طور که در تجارب کشورهای دیگر آمده است که تمایل پایین مقامات قضایی در ارجاع پرونده اطفال و نوجوانان بزهکار به فرایندهای ترمیمی در کنار فقدان دانش لازم نسبت به اصول و کارکردهای عدالت ترمیمی می‌تواند نهادینه‌سازی عدالت ترمیمی و نیز بهره‌گیری از اثرات مثبت آن را با چالش مواجه سازد (Richards et al., 2017; Marder & Forde, 2023, p. 209).

۳-۳. ابهامات ارجاع در مرحله تحقیقات مقدماتی

ابهام اصلی ارجاع در مرحله تحقیقات مقدماتی از آن‌روست که اصولاً در این مرحله به احراز بی‌گناهی یا مجرمیت بزهکار پرداخته می‌شود و بر حسب مورد، پرونده متهم مختومه یا به دادگاه اطفال و نوجوانان ارسال می‌گردد، پس چگونه بازپرس می‌تواند پیشنهاد ارجاع به روش‌های

۱۹. نک: ماده ۲۸۵ قانون آیین دادرسی کیفری و تبصره ۱ آن

۲۰. نک: ماده ۳۲ لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوانان

رسیدگی غیرقضایی را به طرفین دهد، درحالی که هنوز مجرمیت بزهکار محرز نگشته است؟ اگر هم مجرمیت بزهکار محرز گردد، به دنبال صدور قرار جلب به دادرسی و کیفرخواست در مهلت محدود و نیز خروج پرونده از دادسرا،^{۲۱} دیگر فرصتی برای ارجاع به فرایندهای ترمیمی باقی نخواهد ماند.

البته کشورهایی نیز هستند که نظام ارجاع فرایندهای ترمیمی را در مرحله پیش از رسیدگی، همچون لایحه پذیرفته باشند، اما این امر را اصولاً منوط به اعتراف به جرم یا عدم انکار به ارتکاب آن از سوی بزهکار دانستند تا نتایج قابل انتظار از فرایندهای ترمیمی نظیر پشیمانی بزهکار، عذرخواهی، جبران خسارت و نیز ترمیم آسیب‌های بزه‌دیده محقق گردند (Prichard, 2004, p. 29; Lacey, 2012, p. 9; Little et al., 2018, p. 4). درحالی که لایحه هیچ پیش شرط یا مقررهای برای نظام ارجاع فرایندهای ترمیمی در مرحله پیش از رسیدگی (دادسرا) تعیین نکرده است، با آن که ممکن است در حین اجرا، این امر چالش برانگیز گردد.

لذا توجه به آموزش‌های تخصصی در حوزه عدالت ترمیمی و امور اطفال و نوجوانان، ایجاد سازوکارهای نظارتی بر نظام ارجاع و همچنین تطبیق اصول ارجاع فرایندهای ترمیمی با قوانین موجود، نه تنها مانع از اعمال سلیقه‌های شخصی و تبعیض‌های احتمالی خواهد شد، بلکه ظرفیت‌های ترمیمی موجود را نیز تقویت و گسترش خواهد داد تا همه اطفال و نوجوانان بزهکار و نیز بزه‌دیدگان آن‌ها بتوانند از مزایای مثبت عدالت ترمیمی بهره‌مند شوند و ترمیم روابط انسانی جایگاه مجازات و هتک کرامت انسانی از آن خود سازد. همچنین از نظر نگارندگان، ملزم نمودن مقام قضایی به ارائه پیشنهاد ارجاع ضمن حفظ اختیار طرفین در پذیرش یا رد آن و نیز ایجاد پیش شرط عدم انکار جرم توسط طفل یا نوجوان بزهکار جهت احراز شایستگی وی برای ارجاع در مرحله پیش از رسیدگی، می‌تواند به مؤثرترین گام‌ها جهت تقویت سیاست‌های ترمیمی حاکم بر نظام ارجاع تبدیل گردند.

۴. سیاست‌های ترمیمی پیشگامانه

با وجود تمام چالش‌ها و ابهاماتی که در ارزیابی لایحه پلیس ویژه تا این مرحله از پژوهش شناسایی شد، قانون‌گذار ایران در برخی موارد، برخلاف رویه رایج در بسیاری از کشورهای پیشرو

۲۱. نک: ماده ۲۶۵ قانون آیین دادرسی کیفری

در حوزه عدالت ترمیمی، به ویژه در زمینه اطفال و نوجوانان، سیاست های ترمیمی نوآورانه ای در پیش گرفت که در راستای حمایت از این گروه و گسترش شمول عدالت ترمیمی نسبت به آنان قابل تأمل و بررسی است. این سیاست های پیشگام شامل امکان بازگشت به فرایندهای ترمیمی پس از شکست در اجرای توافق، امکان ارجاع مجدد به فرایندهای ترمیمی در صورت عدم توافق طرفین یا عدم امکان برگزاری در مهلت تعیین شده و نیز گسترش دامنه جرائم قابل ارجاع به جرائم جدی و خشن نظیر جرائم مستوجب قصاص خواهند بود.

۴-۱. امکان بازگشت به فرایندهای ترمیمی

اولین سیاست ترمیمی پیشگامی که قابل تأمل می نماید امکان بازگشت به فرایندهای ترمیمی پس از شکست در اجرای توافق است، چراکه در رویه عدالت ترمیمی نظام های حقوقی مختلف دنیا هنگامی که طفل یا نوجوان بزهکار موفق به اجرای توافق ترمیمی شود، پرونده او مختومه اعلام می گردد و هیچ سابقه ای از جرم ارتكابی در پیشینه کیفری او درج نمی شود.^{۲۲} همچنین این امر به عنوان انگیزه ای برای همکاری طفل یا نوجوان و نیز خانواده هایشان در فرایندهای ترمیمی، تلقی خواهد شد. با این حال، اگر نوجوان در اجرای کامل توافق ترمیمی در مهلت تعیین شده شکست بخورد یا تعهدات خود را نقض بنماید، معمولاً پرونده او مجدداً به نظام سنتی عدالت کیفری باز می گردد و رسیدگی قضایی از سر گرفته می شود (Archibald & Llewellyn, 2006; Smith & Chonody, 2010; Rosenblatt, 2014).

اما قانونگذار ایران در این زمینه به گونه ای نوآورانه و در راستای حمایت از حقوق و منافع اطفال و نوجوانان، نگرشی منعطف و تدریجی را در حالت شکست یا نقض در اجرای تعهدات مندرج در توافقنامه نشست خانوادگی یا صورت مجلس میانجی گری پذیرفته است. این گونه که علاوه بر ارجاع مجدد پرونده به رسیدگی قضایی،^{۲۳} برای مقام قضایی این امکان را مقرر داشته است که با بررسی علت عدم موفقیت یا عدم پیروی از برنامه و حتی احضار ولی طفل یا نوجوان در صورت ضرورت، تنها برای یک بار پرونده را به دیگر روش رسیدگی غیرقضایی ارجاع

۲۲. البته در بعضی ایالات آمریکا حتی اگر طفل یا نوجوان تعهدات خود را در مهلت تعیین شده به طور کامل اجرا کند، باز هم این امکان وجود دارد که سابقه کیفری آن ها پاک سازی نگردد، چراکه برای پاک سازی سابقه کیفری، آن ها ملزم می شوند تا از طریق وکیل، مراحل قانونی مورد نظر را پیگیری نمایند. در حالی که بسیاری از آنان به خاطر شرایط اقتصادی ضعیف و عدم توانایی در پرداخت هزینه وکیل، با آن که در تکمیل تعهدات خود موفق بوده اند، از حق قانونی پاک سازی سابقه کیفری، محروم خواهند شد (Gaby & Magnus, 2024).

۲۳. در صورت مستند بودن عدم موفقیت یا عدم پیروی از برنامه به طفل یا نوجوان بزهکار رسیدگی قضایی انجام می شود.

دهد و یا دستور اجرای مجدد برنامه توافق شده یا برخی از شرایط آن را صادر نماید.^{۲۴} حال اگر طفل یا نوجوان ناقض قانون جزایی، تعهدات توافقتنامه نشست خانوادگی یا صورت مجلس میانجی‌گری را با موفقیت تکمیل کند، پرونده وی بر اساس ماده ۴۳ لایحه، از اعتبار امر مختوم برخوردار می‌شود و تعقیب مجدد وی به جهت همان موضوع امکان‌پذیر نخواهد بود. در خصوص عدم ثبت سابقه کیفری به سبب جرم ارتكابی طفل یا نوجوان در رسیدگی‌های غیرقضایی نیز سخنی باقی نمی‌ماند، چراکه قانون‌گذار ایران پیش‌تر در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، تکلیف ثبت سابقه کیفری در محکومیت‌های اطفال و نوجوانان را مشخص نموده و آن‌ها را فاقد آثار کیفری اعلام نموده است.^{۲۵}

۴-۲. توجه به مسئله زمان‌بندی فرایندهای ترمیمی

توجه به مسئله زمان‌بندی در برگزاری فرایندهای ترمیمی از دیگر سیاست‌های پیشگامانه لایحه است که به دلیل اهمیت بسیار آن در موفقیت یا به چالش کشیدن یک فرایند ترمیمی، شایان توجه می‌باشد. در بسیاری از موارد، برای جلوگیری از طولانی شدن و پیچیدگی بیش از حد روند رسیدگی، جلسات ترمیمی در زمان‌های معین و کوتاهی برگزار می‌شوند که این امر ممکن است بر کیفیت و اثربخشی فرایند، اثر منفی بگذارد، به‌ویژه زمانی که به دلیل فقدان زمان کافی، طرفین فرایند بدون آمادگی لازم وارد آن شوند یا در رسیدن به توافقات، دچار موانعی گردند. مشابه آنچه که در تجربه کشورهای باسابقه نظیر انگلستان و استرالیا قابل مشاهده است؛ زمان‌بندی فشرده ۲۰ روزه برای تشکیل جلسات پانل‌های نوجوانان بزهکار توسط تیم نوجوانان بزهکار انگلستان و نیز عدم امکان تجدید جلسات در نشست‌های ترمیمی استرالیا چالش‌های بزرگی بر سر راه موفقیت و اثربخشی فرایندهای ترمیمی در راستای پاسخ‌گویی به بزهکاری اطفال و نوجوانان ایجاد نموده است. آمار پایین حضور بزه‌دیده در پانل نوجوانان بزهکار به دلیل عدم وجود زمان کافی برای انتخاب روش دعوت مؤثرتر (مثل ملاقات حضوری یا تماس تلفنی)، عدم آماده‌سازی بزهکار برای قبول عواقب رفتار مجرمانه‌اش و ترغیب وی به ترمیم آثار آسیب وارد شده بر بزه‌دیده در

۲۴. ماده ۴۱: «مرجع قضایی ارجاع‌کننده در صورت اطلاع از عدم موفقیت برنامه توافق شده در نشست خانوادگی یا میانجی‌گری یا نقض برنامه توسط طفل یا نوجوان یا اولیای او، در خصوص بررسی علت عدم موفقیت یا عدم پیروی از برنامه و در صورت ضرورت احضار ولی طفل یا نوجوان، اقدام می‌کند. چنانچه این موضوع منتسب به طفل یا نوجوان باشد، رسیدگی قضایی انجام می‌شود، لکن مرجع قضایی می‌تواند برای یک بار دیگر به یکی از روش‌های غیرقضایی ارجاع دهد یا دستور اجرای مجدد برنامه توافق شده یا برخی از شرایط آن را صادر کند».

۲۵. نک: ماده ۹۵ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲

انگلستان، همچنین دور شدن از ترمیم آسیب بزه‌دیده یا پشیمانی و مسئولیت‌پذیری بزهکار و در نتیجه، ناقص و ناموفق بر جای گذاشتن فرایند نشست ترمیمی، به دلیل زمان‌بندی محدود جلسه ترمیمی در استرالیا، ازجمله چالش‌های ناشی از زمان‌بندی نامناسب است (Suzuki & Wood, 2017; Banwell-moore, 2022).

قانون‌گذار ایران هرچند در حوزه زمان‌بندی برگزاری جلسات نشست خانوادگی و میانجی‌گری کیفری رویکردی یکپارچه در پیش نگرفت، اما با اعمال تمایزاتی قابل تأمل آن را به نفع اطفال و نوجوانان سامان بخشیده است، بدین گونه که فرصت تشکیل جلسات نشست خانوادگی برای برگزارکننده، تنها یک ماه^{۲۶} و در خصوص فرایند میانجی‌گری کیفری، مهلتی سه ماهه (قابل تمدید برای سه ماه دیگر) برای میانجی‌گر در نظر گرفته شد.^{۲۷} حال، آنجا تمایز و نوآوری قانون‌گذار به چشم می‌آید که ماده ۳۷ لایحه اختیاری را به مقام قضایی ارجاع‌کننده اعطا می‌کند تا به واسطه آن بتواند در موارد عدم برگزاری نشست خانوادگی در مهلت تعیین شده یا عدم توافق طرفین، موضوع را مجدداً جهت برگزاری نشست خانوادگی ارجاع دهد یا از دیگر روش غیرقضایی یعنی میانجی‌گری کیفری بهره‌برد. همچنین در خصوص امکان تجدید جلسات باید گفت که قانون‌گذار با رویکردی واحد برای هر دو فرایند نشست خانوادگی و میانجی‌گری کیفری، این امکان را قابل تحقق دانست.^{۲۸}

۴-۳. گسترش دامنه شمول جرائم قابل ارجاع به جرائم جدی و خشن

آخرین سیاست ترمیمی پیشگام قانون‌گذار که در این بخش بحث خواهد شد، گسترش دامنه جرائم قابل ارجاع به جرائم جدی و خشن است. نهادینه‌سازی فرایندهای ترمیمی از ابتدا به منظور پاسخ‌گویی به جرائم سبک و جزئی اطفال و نوجوانان مورد استقبال کشورهای مختلف واقع شد، به گونه‌ای که غالباً در کشورهای پیشرو عدالت ترمیمی همچون نیوزیلند، استرالیا، کانادا و ایالات متحده آمریکا، جرائم جدی و خشن اطفال و نوجوانان مثل انواع قتل عمد و غیرعمد، ضرب و جرح شدید و یا تجاوز به عنف، قابل ارجاع به فرایندهای ترمیمی نخواهند بود و تنها گزینه رسیدگی سنتی کیفری برایشان باقی خواهد ماند (Archibald & Llewellyn, 2006; Smith & Chono).

۲۶. نک: ماده ۳۳ لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوانان

۲۷. ازآنجا که لایحه پلیس ویژه در این خصوص ساکت است، بر اساس تبصره ماده ۳۸ لایحه مذکور می‌توان به قواعد مندرج در آیین‌نامه میانجی‌گری در امور کیفری مصوب ۱۳۹۵ مراجعه کرد که به این موضوع در ماده ۲۸ آن به صراحت پرداخته شده است.

۲۸. نک: ماده ۳۳ لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوانان و ماده ۱۷ آیین‌نامه میانجی‌گری در امور کیفری

جریان اصلی پیش رفته و شمول فرایندهای ترمیمی را به همه جرائم اطفال و نوجوانان مشروط به ارتکاب برای بار اول و اعتراف به آن، گسترش داده‌اند (Stone, 2019).

اما قانون‌گذار ایران به شکلی منعطف و با سعه صدر، اختیار ارجاع به فرایندهای ترمیمی را در خصوص تمامی جرائم مستوجب تعزیر، قصاص و دیه اطفال و نوجوانان، بی‌هیچ قید و شرطی (از جمله اعتراف به جرم یا ارتکاب برای بار اول) به مقام قضایی اعطا نمود و فقط عدم شمولیت جنبه عمومی جرائم غیرقابل گذشت را در خصوص فرایند میانجی‌گری، برخلاف نشست خانوادگی، مستثنا ساخت.^{۲۹} با آن‌که این رویکرد قانون‌گذار نسبت به هم‌تایان خارجی خود بسیار متمایز و مدبرانه ظاهر گشته است، اما نمی‌توان از نیاز به بازنگری و اصلاح چنین تفاوت‌هایی در زمینه شمولیت جرائم قابل ارجاع به فرایندهای ترمیمی که ممکن است زمینه‌های نابرابری‌ها و تبعیض را در آینده فراهم سازند، چشم پوشید، بدین گونه که گسترش شمول جرائم قابل ارجاع در خصوص اطفال و نوجوانان بزهکار که از افشار آسیب‌پذیر و مورد حمایت جامعه‌اند، قابل قبول‌تر می‌نماید و شایسته است در خصوص میانجی‌گری کیفری نیز همچون نشست خانوادگی اعمال گردد. البته دو نگرانی مهم در این زمینه وجود دارد: حساسیت بالایی برگزاری فرایندهای ترمیمی در جرائم خشن، و خطر بالایی اقرار به جرم در جرائم موجب قصاص.

با آن‌که اثربخشی مثبتی از برگزاری فرایندهای ترمیمی در پژوهش‌های تطبیقی قابل مشاهده است، اما نمی‌توان از اهمیت گروه‌های تخصصی و آموزش دیده جهت آماده‌سازی بزهکار و بزه‌دیده جرائم خشن و نیز پیشگیری حرفه‌ای چنین فرایندهایی غافل شد (Jülich et al., 2024)، چراکه بزه‌دیدگان جرائم خشن به‌طور معمول با آسیب‌های روانی عمیق‌تری مواجه‌اند که می‌تواند شامل اختلال استرس پس از سانحه (PTSD)، اضطراب، افسردگی، یا ترس مزمن باشد. در این شرایط، مواجهه دوباره با بزهکار در قالب یک فرایند ترمیمی، اگر بدون آمادگی قبلی، حمایت روانی مستمر، و چارچوب‌های مشخص حمایتی انجام شود، ممکن است منجر به بزه‌دیدگی ثانویه گردد (Gal, 2021). از سوی دیگر، آمادگی روانی و اخلاقی بزهکار نیز یکی از پیش‌نیازهای کلیدی برای موفقیت فرایندهای ترمیمی در جرائم خشن است. بزهکاری که هنوز

۲۹. نک: مواد ۳۲ و ۳۸ لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوانان

مسئولیت رفتار خود را نپذیرفته یا فاقد حس همدلی نسبت به آسیب دیدگان است، نمی تواند در گفت و گوی ترمیمی نقش سازنده ای ایفا کند.

همچنین فرایندهای ترمیمی مبتنی بر پشیمانی از ارتکاب جرم و مسئولیت پذیری بزهکار و در نهایت، ترمیم آسیب های بزه دیده تشکیل می شوند که چنین روندی مستلزم اعتراف بزهکار به جرم خود است. حال، نگرانی اصلی زمانی مطرح می شود که بر اساس قوانین مجازات اسلامی ایران، اگر فرد مرتکب جرائم موجب قصاص به جرم خود اقرار نماید، قصاص بر وی ثابت می شود،^{۳۰} درحالی که هیچ تضمینی وجود ندارد که در نهایت، توافقی در فرایند ترمیمی به دست آید و پرونده مختومه شود یا توافق صورت نگیرد و اقرار وی بر علیه اش در رسیدگی قضایی استفاده گردد. البته ماده ۴۲ لایحه به عدم استنادپذیری اظهارات طرفین به عنوان دلیل یا اماره در رسیدگی قضایی اشاره دارد. اما شایسته است به این تضمین در جرائم جدی مثل جرائم موجب قصاص، به گونه ای قابل اعتماد و مستقل پرداخته شود تا به هیچ وجه بر بی طرفی قاضی در صورت بازگشت به رسیدگی قضایی تأثیر نگذارد یا آن که امکان ارجاع به فرایندهای ترمیمی در این گونه جرائم، در مرحله پس از رسیدگی مرسوم گردد.

بنابراین، برگزاری فرایندهای ترمیمی در حوزه جرائم خشن، با وجود چالش های متعدد، می تواند نقش مؤثری در بازسازی روابط اجتماعی، ترمیم آسیب های وارد شده به بزه دیده و بازپذیری اجتماعی بزهکار ایفا کند، مشروط بر آن که این فرایندها با رعایت اصول اساسی ترمیمی، همراه با ملاحظات روان شناختی، اخلاقی و حقوقی، و در چارچوبی دقیق و نظارت شده طراحی و اجرا شوند؛ موضوعی که متأسفانه در لایحه پلیس ویژه، قانون گذار نسبت به آن سکوت نموده و هیچ برنامه یا تدبیر مشخصی برای مدیریت چنین نگرانی ها و نیازهای ویژه برگزاری فرایندهای ترمیمی در جرائم خشن پیش بینی نکرده است.

نتیجه گیری

نهادینه سازی فرایندهای ترمیمی در ایران هنوز به طور کامل به مرحله اجرا نرسیده است و در حوزه بزهکاری اطفال و نوجوانان نیز همچنان از پشتوانه قانونی روشن و جامع برخوردار نیست. با این حال، افزایش توجه قانون گذار ایران به مفاهیم و رویکردهای عدالت ترمیمی در قوانین و لوایح

۳۰. مواد ۱۶۰، ۱۶۱ و ۱۷۱ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲

اخیر، نشان از شکل‌گیری تدریجی نگرشی نوین در سیاست جنایی تقنینی کشور دارد؛ نگرشی که آینده نظام عدالت کیفری ایران را به سمت تلفیق و پذیرش اصول عدالت ترمیمی در کنار الگوی سنتی عدالت کیفری سوق می‌دهد. این تغییر رویکرد، طی سه دهه گذشته در بسیاری از کشورهای جهان گسترش یافته و اثربخشی آن در کاهش نرخ تکرار جرم، ترمیم آسیب‌های وارد شده به بزه‌دیدگان و بازسازی روابط اجتماعی آسیب‌دیده به اثبات رسیده است.

با این حال، اجرای عملی عدالت ترمیمی، به‌ویژه در بستر نظام‌های حقوقی با پیشینه‌ای سخت‌گیرانه و تنبیهی، با چالش‌هایی بنیادین روبه‌روست، زیرا اهداف و فلسفه عدالت ترمیمی، همچون اولویت دادن به گفت‌وگو، ترمیم آسیب و مشارکت داوطلبانه بزه‌دیده، بزه‌کار و جامعه، در بسیاری موارد با بنیان‌های سنتی عدالت کیفری که عمدتاً بر مجازات و تنبیه متمرکز است، در تعارض قرار می‌گیرد. برای آن‌که اجرای فرایندهای ترمیمی، آن‌هم در حوزه اطفال و نوجوانان، که از حساس‌ترین و ارزشمندترین اقشار جامعه‌اند، دچار تزلزل و ناکارآمدی نگردد، لازم است از همان ابتدا بسترهای حقوقی، فرهنگی و سازمانی به دقت متناسب با به‌کارگیری الگوی عدالت ترمیمی در پاسخ‌گویی به بزهکاری اطفال و نوجوانان، فراهم شوند.

اکنون که لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوانان در سال ۱۴۰۰ در ایران به تصویب رسیده است، گام بعدی باید ناظر بر ارزیابی دقیق سیاست‌های ترمیمی اتخاذ شده در آن باشد، چراکه این لایحه به منزله نخستین تجربه رسمی ایران در نهادینه‌سازی فرایندهای ترمیمی در حوزه بزهکاری اطفال و نوجوانان، می‌تواند الگوی سیاست‌گذاری‌های ترمیمی آینده کشور محسوب شود. از این رو، ضرورت دارد پیش از تصویب نهایی آن در مجلس شورای اسلامی، از منظر سیاست‌های ترمیمی اصولی و اثربخش در نظام‌های حقوقی پیشرو جهان ارزیابی شود. این ارزیابی باید ضمن شناسایی چالش‌های احتمالی در اجرای سیاست‌های ترمیمی اتخاذ شده در بستر حقوقی ایران، راهکارهایی با هدف اثربخشی و کارآمدی مضاعف فرایندهای ترمیمی ارائه دهد. همچنین، با شفاف‌سازی ابهامات موجود در متن لایحه می‌توان از بروز سوگیری‌ها و اعمال سلیقه‌های ناعادلانه جلوگیری کرد و زمینه اجرای اثربخش این‌گونه فرایندها را فراهم نمود. پژوهش حاضر با مطالعه موردی لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوانان و نیز ارزیابی سیاست‌های ترمیمی پرکاربرد کشورهای پیشرو و با سابقه دنیا مهم‌ترین سیاست‌های ترمیمی لایحه را تبیین نمود.

در بخش نخست، اتخاذ رویکرد تعدد فرایندهای ترمیمی مورد سؤال واقع شد، چراکه در سیاست‌های ترمیمی دیگر کشورها عمدتاً یکی از فرایندهای میانجی‌گری یا نشست خانوادگی به عنوان فرایندی غالب در حوزه بزهکاری اطفال و نوجوانان اتخاذ می‌شد. اما لایحه این دو فرایند را هم‌ارز یکدیگر دانسته و هیچ معیاری جهت تمییز آنان حین ارجاع توسط مقام قضایی در نظر نگرفته است. به نظر می‌رسد با توجه به تعداد بالای مواد اختصاص یافته به نشست خانوادگی و حواله نمودن شرایط برگزاری فرایند میانجی‌گری به آیین نامه میانجی‌گری در امور کیفری ۱۳۹۵، هدف اصلی قانون‌گذار، نشست خانوادگی بوده، اما وجود نهاد میانجی‌گری قبلی و تلاش برای گسترش دامنه جرائم و تخصصی سازی میانجی‌گران، منجر به انتخاب رویکرد تعدد فرایندهای ترمیمی شده است. اما همچنان نیاز به شفاف سازی معیارهای گزینش نوع فرایند متناسب توسط مقامات قضایی بسیار برجسته به نظر می‌رسد. در بخش دوم، گزینش افسران پلیس ویژه به عنوان یکی از برگزارکنندگان اصلی فرایندهای ترمیمی مورد بحث قرار گرفت. از آنجاکه افسران پلیس با فرهنگ سازمانی پلیس و باورهای اقتدارگرایانه عدالت کیفری تربیت می‌شوند، بسیار چالش برانگیز خواهد بود اگر از آنان عملکردی به مثابه یک برگزارکننده بی طرف با تفکر ترمیم و گفت‌وگوی صلح‌آمیز بدون سرزنش و سرکوب بزهکار انتظار بداریم، آن‌هم زمانی که هیچ آموزشی برای آنان در زمینه الگوی عدالت ترمیمی، در لایحه پیش‌بینی نشده و سازمان پلیس نیز هیچ گونه الزامی جهت ترویج درون سازمانی فرهنگ عدالت ترمیمی نداشته است. همچنین تجربه نافرجام کشورهای دیگر و تغییر نقش پلیس از برگزاری فرایندهای ترمیمی به ارجاع‌دهندگی در سیاست‌گذاری‌های ترمیمی آنان بر پرچالش بودن این انتخاب قانون‌گذار تأکید دارد. در بخش سوم نیز ابهامات سیاست‌های ترمیمی حاکم بر ارجاع، بررسی شد؛ از تضاد رویکرد قانون‌گذار در پذیرش اصل رضایت طرفین برای ارجاع بحث گردید تا چالش برانگیزی اعطای اختیار مطلق ارجاع به مقامات قضایی که همچون افسران پلیس از بازوهای اصلی عدالت کیفری هستند و نیز در حوزه عدالت ترمیمی هیچ آموزشی ندیده‌اند. همچنین به مشکل ساز بودن قابلیت ارجاع به فرایندهای ترمیمی از سوی مقامات قضایی دادسرا در مرحله پیش از رسیدگی که ذاتاً مرحله‌ای جهت احراز گناهکار بودن بزهکار با انجام تحقیقات مقدماتی است، اشاره شد. سرانجام در بخش نهایی، سیاست‌های ترمیمی پیشگامانه لایحه همچون فراهم نمودن امکان بازگشت به فرایند ترمیمی در صورت شکست

در اجرای توافق ضمن تضمین اعتبار امر مختوم و پاک‌سازی سابقه کیفری پس از تکمیل آن، توجه به مسئله زمان‌بندی برای تشکیل جلسات فرایندهای ترمیمی با دادن مهلت کافی یا تجدید آن برای آماده‌سازی طرفین و نیز گسترش دامنه جرائم قابل ارجاع به جرائم خشن و جدی، هرچند که نیازمند توجه بسیاری نسبت به حساسیت‌ها و شرایط ویژه اجرایی‌شان خواهند بود، شناسایی و مورد تحلیل قرار گرفت.

لذا سیاست‌گذاری ترمیمی ایران در حوزه بزهکاری اطفال و نوجوانان به‌رغم تمایزات پیشگامانه‌ای که از خود نشان داده است، همچنان نیازمند بازنگری و اصلاحات بسیاری پیش از تصویب قانونی لایحه در مجلس شورای اسلامی خواهد بود. از این رو، می‌توان با اتکا به یافته‌های پژوهش حاضر، بازنگری‌هایی ضروری را از منظر سیاست‌گذاری‌های ترمیمی به‌روز جهان و منطبق با نظام حقوقی ایران منتج نمود:

تعیین معیارهای مشخص برای گزینش میان فرایندهای نشست خانوادگی و میانجی‌گری در امور ارجاع توسط مقام قضایی یا پیشنهاد به ارجاع توسط پلیس ویژه و مددکار اجتماعی مانند طیف‌بندی جرائم؛

آموزش آموزه‌های عدالت ترمیمی به افسران پلیس ویژه، مددکاران اجتماعی و مقامات قضایی ضمن ترویج درون‌سازمانی فرهنگ ترمیمی در سازمان‌های کیفری؛

یکپارچه‌سازی رویکرد قانون‌گذار در پذیرش اصل رضایت طرفین در امر ارجاع؛

الزامی نمودن پیشنهاد ارجاع به فرایندهای ترمیمی توسط مقام قضایی با رعایت اصل رضایت طرفین یا ایجاد سازوکارهای نظارتی بر امر ارجاع با الزام مقام قضایی به مستدل رد کردن پیشنهاد ارجاع و یا در نظر گرفتن حق اعتراض متهم به تصمیم عدم ارجاع؛

توجه ویژه به آموزش تخصصی برگزارکنندگان فرایندهای ترمیمی ناظر بر جرائم خشن و جدی، ضمن تضمین عدم استنادپذیری اقرار بزهکار در این نوع فرایندها.

بنابراین، چشم‌انداز آینده نهادهای سازی فرایندهای ترمیمی ناظر بر بزهکاری اطفال و نوجوانان در ایران در گرو ایجاد تعادل میان واقع‌گرایی حقوقی و آرمان‌گرایی ترمیمی است؛ تعادلی که تنها از مسیر اصلاحات تدریجی، آموزش‌های هدفمند و سیاست‌گذاری هماهنگ میان نهادهای کیفری و ترمیمی تحقق خواهد یافت. در این مسیر، تقویت زیرساخت‌های قانونی در درجه اول و در ادامه، ایجاد بسترهای سازمانی، اجتماعی و فرهنگی متناسب با

شکل‌گیری شبکه‌ای منسجم از همکاری میان قوه قضائیه، پلیس ویژه اطفال و نوجوانان، مددکاران اجتماعی و اعضای جامعه، از پیش شرط‌های اساسی موفقیت خواهد بود.

ملاحظات اخلاقی

حامی مالی

نویسندگان در نگارش مقاله هیچ‌گونه کمک مالی مشخصی از نهادهای تأمین مالی در بخش‌های دولتی، تجاری یا غیرانتفاعی دریافت نکرده‌اند.

مشارکت نویسندگان

نویسندگان در نگارش و پژوهش مقاله مشارکت یکسان داشته‌اند.

اعلامیه هوش مصنوعی مولد و فناوری‌های مبتنی بر هوش مصنوعی در فرایند نگارش در نگارش این مقاله از هیچ هوش مصنوعی استفاده نشده است.

تعارض منافع

نویسندگان این مقاله اعلام می‌کنند که در نگارش آن هیچ تعارض منافی ندارند.

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

نویسندگان از جعل داده‌ها، تحریف، سرقت علمی و هرگونه سوءرفتار پژوهشی اجتناب کرده و اصول اخلاقی را در انجام و انتشار این پژوهش علمی رعایت نموده‌اند و این موضوع مورد تأیید همه آنهاست.

بیانیه دسترسی به داده‌ها

هیچ داده‌ای در دسترس نیست

فهرست منابع

۱. بارانی، محمد. (۱۳۹۸ش). بررسی نقش، اختیار و رفتار پلیس در دادرسی ویژه اطفال و نوجوانان. پژوهش‌های دانش انتظامی. (۱)، ۲۱-۲۸.
۲. بازوند، وحید؛ نورمحمدی، حسین. (۱۴۰۱ش). پلیس اطفال و نوجوانان، مبانی و کارکرد پیشگیرانه آن. تحقیقات حقوق قضایی، (۶)، ۳، ۹۷-۱۰۴.
۳. بیرانوند، رضا؛ یاراحمدی، حسین. (۱۴۰۰ش). سیاست جنایی اجرایی ایران در استفاده از ابزارهای عدالت ترمیمی در قبال اطفال و نوجوانان. پژوهش‌های جرم‌شناختی پلیس، (۲)، ۲۵-۴۹.
۴. ترکمنی، شادی؛ کردعلیوند، روح‌الدین. (۱۴۰۱ش). کارکردهای پلیس ترمیمی ویژه اطفال؛ رویکرد تطبیقی استرالیا. پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی، (۱۹)، ۱۰، ۱۷۹-۲۰۶. <https://doi.org/10.22034/jclc.2022.299595.1546>
۵. رجبی تاج‌امیر، ابراهیم. (۱۳۹۸ش). سازوکارهای اجرایی رویه‌های عدالت ترمیمی در سازمان پلیس (چالش‌ها و راهکارها). پژوهش‌های دانش انتظامی، (۲)، ۲۱، ۷۱-۹۶.
۶. رضوانی، محمد؛ طاهریان، میلاد. (۱۳۹۲ش). قضازدایی در عدالت کیفری اطفال و نوجوانان با تأکید بر اسناد بین‌المللی و نظام کیفری ایران. در: کنفرانس ملی سیاست کیفری ایران در قبال بزهکاری و بزه‌دیدگی کودکان و نوجوانان. کرمان.
۷. شهنائی، محمد؛ مقیمی، مهدی. (۱۴۰۲ش). قضازدایی از اطفال و نوجوانان بزهکار در پرتو لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوانان، مصوب سال ۱۴۰۰ (با نگاهی به تجربه نظام حقوق کیفری انگلستان). آموزه‌های فقه و حقوق جزا، (۷)، ۳، ۶۵-۸۴. <https://www.doi.org/10.30495/jcd.2023.1984659.1062>
۸. شیری، عباس. (۱۳۹۷ش). عدالت ترمیمی، (ج ۲). تهران: میزان.
۹. طلوعی، فاطمه؛ صادقی، آزاده. (۱۴۰۳ش). چالش‌های نهادهای سازش فرایندهای ترمیمی ناظر بر بزهکاری نوجوانان؛ مطالعه تطبیقی انگلستان و استرالیا. آموزه‌های حقوق کیفری، (۲۸)، ۲۱، ۲۴۰-۲۴۵. <https://doi.org/10.30513/cld.2025.6339.2026>
۱۰. طهماسبی، جواد؛ تدین، عباس؛ پاکزاد، بتول؛ و کلی‌وند، علی. (۱۴۰۳ش). ضرورت پلیس ویژه اطفال و نوجوانان در نظام دادرسی افتراقی. دیدگاه‌های حقوق قضایی، (۱۰۶)، ۲۹، ۱۰۴-۷۹. <https://doi.org/10.22034/jlvi.2024.2003231.1011>
۱۱. عباسی، نیکزاد؛ وطنی، امیر؛ و روایی، اکبر. (۱۳۹۷ش). بررسی و نقد جلوه‌های ظهور دادرسی افتراقی اطفال و نوجوانان بزهکار در قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲. انتظام اجتماعی، (۴)، ۱۰، ۱۷۱-۱۹۰.
۱۲. غلامی، حسین. (۱۳۹۸ش). عدالت ترمیمی، (ج ۸). تهران: سمت.
۱۳. قاسمی ونجانی، سعید؛ گلدوست جویباری، رجب. (۱۴۰۴ش). راهبرد شاخص‌های الگوی مطلوب کشگری پلیس نسبت به اطفال و نوجوانان. مجلس و راهبرد، (۱۲۱)، ۳۲، ۵۹-۸۵. <https://doi.org/10.22034/mr.2023.15326.5506>

۱۴. کاظمی، علی. (۱۴۰۳ش). چرا معمای پلیس اطفال پس از پنج سال حل نمی‌شود؟. خبرگزاری تسنیم. <https://tn.ai/3139480>
۱۵. کوهی اصفهانی، ابراهیم؛ نجفی ابرندآبادی، علی حسین؛ و فرجیها، محمد. (۱۴۰۰ش). انتقال سیاست‌های کنترل جرم؛ انتقال داوطلبانه یا اجباری؟. *پژوهش‌نامه حقوق اسلامی*، (۲۲)، ۶۰۵-۶۳۶. <https://doi.org/10.30497/law.2022.242161.3147>
۱۶. نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (۱۳۸۲ش). از عدالت کیفری «کلاسیک» تا عدالت «ترمیمی». *فصلنامه الهیات و حقوق دانشگاه علوم اسلامی رضوی (آموزه‌های حقوقی)*، (۹-۴)، ۳-۳۸.
۱۷. نجفی ابرندآبادی، علی حسین؛ شادمان‌فر، محمدرضا؛ و توجهی، عبدالعلی. (۱۳۸۷ش). اصلاح ذات‌البین و نظریه عدالت ترمیمی. *مدرس علوم انسانی*، (۵۸)، ۳-۱۹۳.
۱۸. نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (۱۳۹۰ش). از حق‌های کودکان تا حقوق کودکان. دیپاچه در: مدنی قهفرخی، سعید؛ و زینالی، امیرحمزه. *آسیب‌شناسی حقوق کودکان در ایران*. تهران: میزان.
۱۹. نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (۱۳۹۶ش). بسترهای حقوقی اجتماعی عدالت ترمیمی در ایران. مقاله در: *دانشنامه عدالت ترمیمی*. تهران: میزان.
۲۰. نیازپور، امیرحسن. (۱۴۰۲ش). آینده آیین دادرسی کیفری ایران پس از تصویب «لایحه تشکیل پلیس ویژه اطفال و نوجوانان». *آموزه‌های حقوق کیفری*، (۲۶)، ۲۰-۲۸۸. <https://doi.org/10.30513/cld.2024.5614.1924>
21. Alarid, L. F., & Montemayor, C. D. (2012). Implementing restorative justice in police departments. *Police Practice and Research*, 13(5), 450-463. <https://doi.org/10.1080/15614263.2011.607654>
22. Archibald, B., & Llewellyn, J. (2006). *The challenges of institutionalizing comprehensive restorative justice: Theory and practice in Nova Scotia*. Dalhousie LJ, 29, 297.
23. Banwell-Moore, R. (2022). The delivery of restorative justice in youth offending teams in England and Wales: examining disparities and highlighting best practice. *Laws*, 11(4), 60. <https://doi.org/10.3390/laws11040060>
24. Becroft, A. (2015). Playing to win—Youth offenders out of court (and sometimes in): Restorative practices in the New Zealand youth justice system [Paper presentation]. *Queensland Youth Justice Forum*, Brisbane, Australia.
25. Broschuk, B. (2020). An Examination of Police Culture and its Effects on Patrol Officers Attitudes towards Restorative Justice (Doctoral dissertation, University of Winnipeg). <http://doi.org/10.36939/ir.202012141250>
26. Butler, S., Maglione, G., & Buchan, J. (2024). Institutionalising restorative justice for adults

- in Scotland: An empirical study of criminal justice practitioners' perspectives. *Criminology & Criminal Justice*, 24(1), 269-290. <https://doi.org/10.1177/17488958221104229>
27. Cutress, L. (2015). The use of restorative justice by the police in England and Wales (Doctoral dissertation, University of Sheffield).
28. Dandurand, Y., Lee, J. & Vogt, A. (2020). *Handbook on RESTORATIVE JUSTICE PROGRAMMES SECOND EDITION CRIMINAL JUSTICE HANDBOOK SERIES*. United Nations, Vienna.
29. DeKeseredy, W. S. (2015). Critical criminology. *The handbook of deviance*, 237-258.
30. Gal, T. (2021). Setting Standards for Child-Inclusive Restorative Justice. *Family Court Review*, 59(1), 144-160. <https://doi.org/10.1111/fcre.12546>
31. Gray, R. M., Green, R., Bryant, J., Rance, J., & MacLean, S. (2019). How 'vulnerable' young people describe their interactions with police: Building positive pathways to drug diversion and treatment in Sydney and Melbourne, Australia. *Police Practice and Research*, 20(1), 18-33. <https://doi.org/10.1080/15614263.2017.1347787>
32. Hoyle, C. (2013). Policing and restorative justice. In: *Handbook of restorative justice* (pp. 292-311). Willan.
33. Joudo-Larsen, J. (2014). Restorative justice in the Australian criminal justice system. *Australian Institute of Criminology*.
34. Jülich, S., Brady-Clark, M., Yeung, P., & Landon, F. (2024). Restorative justice responses to sexual violence: Perspectives and experiences of participating persons responsible and persons harmed. *Victims & Offenders*, 19(7), 1424-1449. <https://doi.org/10.1080/15564886.2024.2333311>
35. Kim, H. J., & Gerber, J. (2012). The effectiveness of reintegrative shaming and restorative justice conferences: Focusing on juvenile offenders' perceptions in Australian reintegrative shaming experiments. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 56(7), 1063-1079. <https://doi.org/10.1177/0306624X11418916>
36. Lacey, L. (2012). Youth Justice in England and Wales: Exploring young offenders' perceptions of restorative and procedural justice in the referral order process (Doctoral dissertation, London School of Economics and Political Science).
37. Little, S., Stewart, A., & Ryan, N. (2018). Restorative justice conferencing: Not a panacea for the overrepresentation of Australia's Indigenous youth in the criminal justice system. *International journal of offender therapy and comparative criminology*, 62(13), 4067-4090. <https://doi.org/10.1177/0306624X18764524>

38. Maglione, G. (2019). The political rationality of restorative justice. *Theoretical Criminology*, 23(4), 545-562. <https://doi.org/10.1177/1362480618756364>
39. Maglione, G. (2021). Restorative justice, crime victims and penal welfarism. Mapping and Contextualising Restorative Justice Policy in Scotland. *Social & Legal Studies*, 30(5), 745-767. <https://doi.org/10.1177/0964663920965669>
40. Marder, I. D., & Forde, L. (2023). Challenges in the future of restorative youth justice in Ireland: Minimising intervention, maximising participation. *Youth Justice*, 23(2), 201-225. <https://doi.org/10.1177/14732254221122568>
41. Marder, I. D., Banwell-Moore, R., Hobson, J., & Payne, B. (2023). New ideas, enduring cultural barriers? An analysis of recommendations from the All-Party Parliamentary Group on Restorative Justice in England and Wales. *Criminology & Criminal Justice*. <https://doi.org/10.1177/17488958231198787>
42. McCold, P. (2004). An experiment in police-based restorative justice: The Bethlehem (PA) project. *Correctional counseling and treatment*, 9-14.
43. Ministry of Justice. (2021). Restorative Justice Satisfaction Survey 2025. *Ministry of Justice New Zealand*. <https://www.justice.govt.nz/about/news-and-media/news/victims-satisfied-with-restorative-justice>.
44. Pali, B., & Randazzo, S. (2018). *Practical guide implementing restorative justice with children*.
45. Prichard, J. (2004). Juvenile conferencing and restorative justice in Tasmania (Doctoral dissertation, University of Tasmania).
46. Richards, K., Bartels, L., & Bolitho, J. (2017). Children's court magistrates' views of restorative justice and therapeutic jurisprudence measures for young offenders. *Youth Justice*, 17(1), 22-40. <https://doi.org/10.1177/1473225416665612>
47. Riley, M., & Hayes, H. (2018). Youth restorative justice conferencing: facilitator's language—help or hindrance?. *Contemporary Justice Review*, 21(1), 99-113. <https://doi.org/10.1080/10282580.2017.1413358>
48. Rosenblatt, F. F. (2014). Community involvement in restorative justice: lessons from an English and Welsh case study on youth offender panels. *Restorative Justice*, 2(3), 280-301. <https://doi.org/10.5235/20504721.2.3.280>
49. Scotland, G. (2024). Making a Case for Incorporating Victim–Offender Mediation into the Criminal Justice System of Trinidad and Tobago. *Journal of Victimology and Victim Justice*, 7(1), 7-18. <https://doi.org/10.1177/25166069241245768>

50. Sewak, S., Bouchahine, M., Liong, K., Pan, J., Serret, C., Saldarriaga, A., & Farrukh, E. (2019). *Youth restorative justice: Lessons from Australia*. A Report for HAQ centre for child rights, LAWS452.
51. Smith, S., & Chonody, J. M. (2010). Peer-driven justice: Development and validation of the Teen Court peer influence scale. *Research on Social Work Practice*, 20(3), 283-292. <https://doi.org/10.1177/1049731509347857>
52. Snow, P. C., & Sanger, D. D. (2015). Restorative justice conferencing and the youth offender: Exploring the role of oral language competence. *International Journal of Language & Communication Disorders*, 1-10.
53. Stockdale, K. J. (2015). Police understandings of restorative justice—the impact of rank and role. *Restorative Justice*, 3(2), 212-232. <https://doi.org/10.1080/20504721.2015.1069528>
54. Stone, N. (2019). The referral order 20 years on: Deals, jewels and mules. *Youth Justice*, 19(3), 299-308. <https://doi.org/10.1177/1473225419889205>
55. Suzuki, M., & Wood, W. R. (2017). Restorative justice conferencing as a 'holistic' process: Convenor perspectives. *Current Issues in Criminal Justice*, 28(3), 277-292. <https://doi.org/10.1080/10345329.2017.12036075>
56. Volpe, M. R. (2013). Police and mediation: Natural, unimaginable or both. In *Moving toward a just peace: The Mediation Continuum* (pp. 91-105). Dordrecht: Springer Netherlands.
57. Wang, J. J., & Weatherburn, D. (2019). Are police cautions a soft option? Reoffending among juveniles cautioned or referred to court. *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 52(3), 334-347. <https://doi.org/10.1177/0004865818794235>
58. Wood, W. R., & Tauri, J. (2025). Revisiting New Zealand's "gift to the world": demythologising youth justice family group conferencing in Aotearoa New Zealand. *Contemporary Justice Review*, 1-25. <https://doi.org/10.1080/10282580.2025.2519736>

Resources

1. Abbasi, N., Vatani, A., & Varavaei, A. (1397). Barrasi va nagh-d-e jelvehaye zohur-e dadresi-ye eftaraqi-ye atfal va nojavanan-e bezahkar dar Ghanun-e Ayin-e Dadresi-ye Keyfari-ye mosavab-e 1392. *Entezam-e Ejtemaei*, 10(4), 171–190. [In Persian]
2. Barani, M. (1398). Barrasi-ye naghsh, ekhtiyar va raftar-e police dar dadresi-ye vizhe-ye atfal va nojavanan. *Pazhuhesh-haye Danesh Entezami*, 21(1), 1–28. [In Persian]
3. Bazvand, V., & Nourmohammadi, H. (1401). Police-ye atfal va nojavanan: Mabani va karkard-e pishgirane-ye an. *Tahghighat-e Hoquq-e Ghazayi*, 3(6), 97–104. [In Persian]
4. Beiranvand, R., & Yarahmadi, H. (1400). Siasat-e jenayi ejraei-ye Iran dar estefade az abzarhaye edalat-e tarmimi dar ghabal-e atfal va nojavanan. *Pazhuhesh-haye Jormshenakhti-ye Police*, 2(2), 25–49. [In Persian]
5. Ghasemi Vanjani, S., & Goldoost Joybari, R. (1404). Rahbord-e shakhes-haye olgou-ye matloub-e konshgari-ye police nesbat be atfal va nojavanan. *Majles va Rahbord*, 32(121), 59–85. <https://doi.org/10.22034/mr.2023.15326.5506> [In Persian]
6. Gholami, H. (1398). Edalat-e tarmimi (Chap-e hashtom). Tehran: SAMT. [In Persian]
7. Kazemi, A. (1403). Chera moamma-ye police-ye atfal pas az panj sal hal nemishavad? Khabargozari-ye Tasnim. <https://tn.ai/3139480> [In Persian]
8. Koochi Esfahani, E., Najafi Abrandabadi, A. H., & Farajiha, M. (1400). Enteghal-e siasathaye kontrol-e jorm: Enteghal-e davtalabane ya ejbari? *Pazhuhesh-nameh-ye Hoquq-e Eslami*, 22(2), 605–636. <https://doi.org/10.30497/law.2022.242161.3147> [In Persian]
9. Najafi Abrandabadi, A. H. (1382). Az edalat-e keyfari “classic” ta edalat-e “tarmimi”. *Faslnameh-ye Elahiyat va Hoquq-e Daneshgah-e Razavi (Amuzeh-haye Hoquqi)*, 4(3–4), 3–38. [In Persian]
10. Najafi Abrandabadi, A. H. (1390). *Az hagh-haye koodakan ta hoquq-e koodakan* (Dibache dar: Madani Ghahfarkhi, S., & Zeinali, A., Asibshenasi-ye hoquq-e koodakan dar Iran). Tehran: Mizan. [In Persian]
11. Najafi Abrandabadi, A. H. (1396). Bastarhaye hoquqi-ye ejtemaei-ye edalat-e tarmimi dar Iran. Dar: *Daneshnameh-ye Edalat-e Tarmimi*. Tehran: Mizan. [In Persian]
12. Najafi Abrandabadi, A. H., Shadmanfar, M. R., & Tavjohi, A. (1387). Eslah-e zatolbeyn va nazariye-ye edalat-e tarmimi. *Modarres Olum-e Ensani*, 3(58), 193–222. [In Persian]

13. Niazpour, A. H. (1402). Ayandeh-ye Ayin-e Dadresi-ye Keyfari-ye Iran pas az tasvib-e "Layeh-ye Tashkil Police-ye Vizhe-ye Atfal va Nojavanan". *Amuzeh-haye Hoquq-e Keyfari*, 20(26), 225–288. <https://doi.org/10.30513/cld.2024.5614.1924> [In Persian]
14. Rajabi-Taj-Amir, E. (1398). Sazokarhaye ejraei-ye raviyehaye edalat-e tarmimi dar sazman-e police (chaleshha va rahkarha). *Pazhuhesh-haye Danesh Entezami*, 21(2), 71–96. [In Persian]
15. Rezvani, M., & Taherian, M. (1392). Ghazazdai dar edalat-e keyfari-ye atfal va nojavanan ba takid bar asnad-e beynolmelali va nezam-e keyfari-ye Iran. Dar: Konferans-e Melli-ye Siasat-e Keyfari-ye Iran dar Ghabal-e Bezahkari va Bezadidegi-ye Koodakan va Nojavanan, Kerman. [In Persian]
16. Shahanaghi, M., & Moghimi, M. (1402). Ghazazdai az atfal va nojavanan-e bezahkar dar partav-e layeh-ye police-ye vizhe-ye atfal va nojavanan, mosavab-e sal 1400 (ba negahi be tajrobeh-ye nezam-e hoquq-e keyfari-ye England). *Amuzeh-haye Fiqh va Hoquq-e Jaza*, 7(3), 65–84. <https://www.doi.org/10.30495/jcld.2023.1984659.1062> [In Persian]
17. Shiri, A. (1397). *Edalat-e tarmimi* (Chap-e dovom). Tehran: Mizan. [In Persian]
18. Tahmasbi, J., Tadayyon, A., Pakzad, B., & Kolivand, A. (1403). Zarurat-e police-ye vizhe-ye atfal va nojavanan dar nezam-e dadresi-ye eftaraqi. *Faslnameh-ye Didgahhaye Hoquq-e Ghazayi*, 29(106), 79–104. <https://doi.org/10.22034/jlvi.2024.2003231.1011> [In Persian]
19. Tolouei, F., & Sadeghi, A. (1403). Chalesh-haye nahadine-sazi-ye farayandhaye tarmimi nazer bar bezahkari-ye nojavanan: Motale'e-ye tatbighi-ye England va Australia. *Amuzeh-haye Hoquq-e Keyfari*, 21(28), 205–240. <https://doi.org/10.30513/cld.2025.6339.2026> [In Persian]
20. Torkamani, S., & Kordalivand, R. (1401). Karkardhaye police-ye tarmimi-ye vizhe-ye atfal: Roykard-e tatbighi-ye Australia. *Pazhuheshhaye Hoquq-e Jaza va Jormshenasi*, 10(19), 179–206. <https://doi.org/10.22034/jclc.2022.299595.1546> [In Persian]

